

Univerzitet u Sarajevu
Filozofski fakultet
Odsjek za orijentalnu filologiju
Turski jezik i književnost

SINTAKSA I SEMANTIKA DATIVA U TURSKOM JEZIKU

Završni magistarski rad

Studentica: Almedina Riđal

Mentorica: prof. dr. Kerima Filan

Sarajevo, 2020.

Sadržaj

Sadržaj.....	2
Uvod.....	3
Pristup proučavanju padeža (Historija proučavanja padeža; Šta je padež?).....	5
Dativ.....	8
Dativ u turskom jeziku.....	10
Konstrukcije uz glagole kretanja ili usmjerenja prema cilju, dosezanja ili doticanja tog cilja.....	11
Dativ – značenje namjene, slanja, davanja, upućivanja, otpremanja.....	18
Dativ uz glagole govorenja ili saopćavanja	22
Dativ - uvjerenost u nešto, davanje prednosti nečemu i, općenito, odnos prema nekom ili nečemu	26
Dativ emocije	28
Dativ - primoranost subjekta na nešto ili njegovo prepuštanje nečemu	30
Dativ - stjecanje ili promjena nekog svojstva	32
Glagoli koji nisu neposredno vezani za kretanje u prostoru	34
Konstrukcije s glagolskim imenicama na -mak i -ma.....	36
Konstrukcije s postpozicijama, pridjevima i imenicama	40
Konstrukcije s frazeološkim glagolima	46
Dativ zakletve	49
Ostale upotrebe dativa.....	50
Zaključak.....	52
Literatura.....	54

Uvod

Osnovni je zadatak ove analize sintaksičko-semantički opis dativa u savremenom turskom jeziku kao i njegovi prijevodni ekvivalenti u bosanskohercegovinskom jeziku. Taj opis s jedne strane, obuhvata dativ kao semantičku kategoriju, a s druge dativ kao sintaksičku kategoriju. Kad je riječ o dativu kao semantičkoj kategoriji, pretpostavlja se da ovaj padež (jednako kao i drugi padeži) ima svoje značenje, a kad je riječ o dativu kao sintaksičkoj kategoriji, misli se na gramatičku upotrebu riječi u obliku dativa u konstrukcijama i rečenicama.

Semantički opis dativa trebao bi dati odgovor na dva osnovna pitanja: (1) koje je jezgreno značenje ovog padeža i (2) da li je to značenje podložno tipologizaciji i, ako jeste, kako se ona može izvršiti. Sintaksički opis dativa, s druge strane, morao bi odgovoriti na osnovno pitanje: kako je semantika dativa gramatikalizirana. Ovo osnovno pitanje uključuje rasvjetljavanje više potpitanja, među kojima su najvažnija: kako se dativ uvodi u (rečeničnu) konstrukciju, od čega u toj konstrukciji zavisi i kakva je narav te zavisnosti.

Dativ se pri sintaksičko-semantičkom opisu promatra u konstrukcijama u kojima se pojavljuje, tj. u mreži semantičkih i sintaksičkih odnosa koja se uspostavlja između dativa i ostalih članova konstrukcije. Pritom se posebna pažnja poklanja onim članovima konstrukcije koji s dativom imaju neposredne semantičke i(li) gramatičke veze, dok se ostali članovi koji imaju sporedni značaj za opis samoga dativa, iz razumljivih razloga, uglavnom zanemaruju. Dativ bi svakako potpunije bio opisan kad bi se u obzir uzele i konstrukcije u kojima se on ne pojavljuje, a mogao bi se pojaviti (tj. konstrukcije tzv. dativne konkurencije), ali bi takav pristup bio prezahtjevan i za obim ovoga rada.

Dativu je u cjelini možda najviše pažnje poklonjeno u gramatikama. Međutim, svi ti opisi su većinom općeniti, a često i sasvim neprimjereni. Ono što je – kada je riječ o opisu dativa, a tako i ostalih padeža – najproblematičnije u gramatikama, pogotovo novijima, jeste prenaplašenost njihovih formalnih (morfoloških) svojstava, pojednostavljeni opis njihovih sintaksičkih svojstava te rascjepkan, usitnjen i nepotpun opis njihove semantike. Tako će pristup dativu u ovom radu biti kroz semantičko-sintaksički nivo, tačnije kroz kombinirani semantičko-sintaksički opis. U ovom radu ćemo kroz različite primjere iz korpusa izdvajati i zaključke uz koje se glagole najčešće susreću dativ u turskom jeziku. Budući da padež dativ u svojoj dubinskoj strukturi implicira kretanja bilo u fizičkom bilo u misaono-apstraktnom prostoru, osnovni cilj ovoga rada jeste

pokazati kojim se to leksemama i sintaksičkim sredstvima iz bosanskoga jezika postiže semantička podudarnost sa turskim jezikom.

U ovom radu kao način istraživanja korištena je uglavnom deskriptivno-analitička metoda. Izvori na temelju kojih je provedeno istraživanje obuhvataju nekoliko pripovijedaka različitih turskih pisaca, kao i dva odlomka iz romana *Aşk*, spisateljice Elif Şafak. Što se tiče turskih pripovijedaka, iste su izabrane iz Antologije turske priče koje je izabrala, priredila i prevela prof. Kerima Filan. Iste su svedene na vlastiti izbor od tri pripovijetke *Mendil* (Nedim Gürsel), *Hasan Boğuldu* (Sabahatin Ali), *Gelinlik Kız* (Selim İleri) – (u prijevodu na bosanski jezik Maramica, Mjesto gdje se utopio Hasan i Djevojka za udaju).

Antologija turske priče u izboru i prevodu prof. Kerime Filan predstavlja zbirku od devet priča savremenih turskih pisaca. S novom generacijom pripovjedača turska priča je stekla onaj razvojni tok koji književna kritika naziva "nova traženja". Zajednička karakteristika tih priča je da svojom strukturom pripadaju modernim književnim tokovima. Koliko je za autore savremene turske priče važno ono što se pripovjeda, toliko predano preispituju i način pripovijedanja. Ovaj izbor nije zamišljen kao sveobuhvatni pregled moderne turske priče nego kao jedan korak bliže tom žanru. Priče zastupljene u ovoj knjizi izdvojile su se po tome što svaka od njih nudi nešto što je tipično za turski način života, a bar na prvi pogled, različito je jedno od drugog. Upravo je zbog bogatstva žanra korisno da se primjeri iz priča ove Antologije nađu u ovom radu.

U romanu *Ljubav*, Elif Şafak isprela je čudesnu priču o ljubavi i duhovnoj čežnji, sjajno istražujući univerzalnu želju za prisnošću - s drugim ljudskim bićem kao i sa božanskim. Radnja romana odvodi nas u Anadoliju 13. vijeka, u svijet sufizma, derviških bratstava, u život mističnog pjesnika Rumija i njegove srodne duše lutajućeg derviša Şemsa Tebrizija. Također, u romanu ćemo naići i na život Ele Rubinštajn, majke troje djece, supruge uspješnog i imućnog stomatologa, koja teži za novim izazovima i ljubavlju koja joj nedostaje u prividno sretnom braku.

Svi ovi žanrovi otvorit će nam put ka uspješnom pronalasku primjera jedne gramatičke teme, kako iz različitih žanrova, tako i iz različitih perioda turskog jezika.

Pristup proučavanju padeža (Historija proučavanja padeža; Šta je padež?)

Da bismo se u nastavku ovoga rada bavili značenjima jednog od padeža u turskom jeziku, u uvodnom dijelu rada ćemo se osvrnuti na pitanje šta pojam *padež* općenito označava. Sve do današnjega vremena možemo pratiti dugu nit bavljenja padežnom problematikom, a u prošlom vijeku gotovo da i nije bilo lingvističke teorije koja tom problemu nije posvetila određenu pažnju; neka temeljna pitanja o navedenoj kategoriji još su uvijek podložna raspravi u kojoj, čini se, na horizontu nema jednoznačnih odgovora.

S obzirom na različita razmišljanja i stavove istraživača, jedno od temeljnih, a danas još uvijek nerasvijetljenih pitanja koja se tiču kategorije padeža, moglo bi se postaviti na sljedeći način: je li padež koherentna semantičko-gramatička kategorija obilježena nekim vidom općega značenja (a onda i njegovim konkretnim ostvarajima u specifičnim uporabnim kontekstima) ili je to isključivo gramatička kategorija vezana uz određenu sintaktičku funkciju i, eventualno (u sistemima flektivnih jezika), uz poseban morfološki oblik? Odgovoriti na navedeno pitanje zapravo znači opredijeliti se za jedan od dvaju prevladavajućih teorijskih pristupa: onaj koji padež shvata prije svega kao semantičku, a onda i gramatičku kategoriju, ili onaj koji u padežu vidi samo gramatičku kategoriju.¹

Historija proučavanja padeža u lingvistici od nastupanja strukturalizma (s početka 20. vijeka) pa do danas prilično je bogata. Jednim od najznačajnijih događaja u toj historiji mogu se bez sumnje smatrati studije L. Hjelmseva (1935) i R. Jakobsona (1936) posvećene padežnome sistemu, kojima su postavljeni temelji strukturalističkog pristupa padežima i zacrtane smjernice koje bi valjalo slijediti pri njihovu proučavanju. Osim toga ovi su radovi izazvali široku raspravu među svim lingvistima čije je naučno zanimanje bilo vezano za padeže, a Jakobsonovi pogledi na ovo pitanje praktično su dugi niz godina bili u potpunosti usvojeni, prihvaćeni i primjenjeni od skoro svih istraživača koji su se bavili istraživanjem padeža, konkretno u slavenskim jezicima.

Trebalo je da prođe više od trideset godina, uglavnom dominantno obilježenih Hjelmslevovim i Jakobsonovim shvatanjima padeža kao i shvatanjima njihovih učenika, pa da se pojave i drugačiji pristupi padežima, prije svih onaj Ch. Fillmorea (1968) i N. Chomskog (1981; 1982), koji će ukazati na nove puteve koje valja slijediti u proučavanju padeža. Napokon, tokom 80-ih i 90-ih

¹ Tanacković Faletar, G. Semantički opis nesamostalnih (kosih) padeža u hrvatskom jeziku i njegove sintaktičke implikacije, doktorska disertacija, Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet, Osijek, 2010. str. 1

godina 20. vijeka razvijene su nove teorije i teorijski okviri unutar kojih je poseban značaj pridani proučavanju padeža, a one se razvijaju i danas. Kako osnovni cilj ovoga rada nije bavljenje historijom padeža, a sasvim dobar uvid u tu historiju proučavanja od najstarijih vremena do danas nudi Butt (2006), prelazimo na važnije pitanje ovog uvodnog dijela: Šta je padež?

Ovisno o tome kako će se odgovoriti na pitanje “šta je padež?”, postaviti će se još neka sporedna pitanja. Sasvim je očigledno da ovo temeljno pitanje često ostaje nerazjašnjeno iako bi prije bilo kakve upotrebe pojma i termina “padež” u lingvistici najprije trebalo dati njegovo precizno određenje. Brecht – Levine (1986: 18) upozoravaju da je padež apstraktnija kategorija, a time i teža za analizu, od drugih gramatikaliziranih semantičkih kategorija kao što su rod, broj, lice vrijeme, a razlog je, čini se, to što se ove posljednje mogu jasno povezati s određenim pragmatičkim kategorijama u stvarnome svijetu, dok je to za padež znatno teže. (Palić, 2010: 16) U početku svoga razvoja (60-ih godina 20. vijeka) generativno-transformaciona gramatika, čiji je utemeljitelj N. Chomsky, nije pokazala nikakav interes za semantiku, a također ni za padeže. Tek kasnije (80-ih godina) iznesena su neka mišljenja o prirodi padeža koja su se uglavnom sastojala u tome da su padeži potpuno određeni sintaksičkom strukturom (sintaksičkom konfiguracijom), a kad je to tako, onda ne može biti govora o njihovome bilo kakvom “doprinosu” semantičkoj interpretaciji rečenice, što znači da su oni ili praktično bez ikakva značenja ili da samo ponavljaju značenje koje već postoji u kontekstu. Padeži se prema ovoj teoriji dijele na strukturne i inherentne. Središnja je stvar formuliranje uvjeta koji strukturno dopuštaju imeničke fraze: takvi su uvjeti za tzv. strukturni padež apstraktni u smislu da oni prodiru preko različitih vrsta granica među leksičkosemantičkim klasama glagola, te stoga strukturnom padežu mogu biti dodijeljene raznolike tematske uloge; a s druge strane, inherentni padež ustanovljen je kao dio “leksičkoga ulaza” glagola. Spominje se, istina, i treći tip padeža “semantički padež”, kojemu se služba sastoji u tome da označi prostorne ili vremenske imeničke fraze u rečenici, ali njemu nije pridani poseban značaj.

Kako se nakon ovoga kratkog pregleda može zaključiti, nema jedinstvenoga odgovora na temeljno pitanje koje je postavljeno na početku: šta je padež? Na njega se u lingvistici različito odgovara. Ismail Palić se u svojoj knjizi *Dativ u bosanskome jeziku* drži uvjerenja da je dativ uvijek semantička kategorija.

Padež kao semantička kategorija podrazumijeva da se on odlikuje svojim jezgrenim (invarijantnim) značenjem (ili s više njih) koje je prisutno pri svakoj njegovoj upotrebi. Jezgreno

značenje jeste težište za sva njegova specifična značenja. To značenje može biti manje ili više istaknuto: istaknutost jezgrenog padežnog značenja obrnuto je srazmjerno predvidivosti pojavljivanja datog padeža u pojedinoj sintaksičkoj strukturi. Da su padeži osnovi semantičke kategorije, dokaz je, između ostaloga, i to što se u istoj sintaksičkoj strukturi mogu pojaviti različiti padeži (npr. u bosanskome: akuzativ/partitivni genitiv uz glagole, prisvojni genitive i tzv. prisvojni dativ uz imenice, isti prijedlozi uz različite padeže itd.), a to se može objasniti jedino pozivanjem na njihovu različitu semantiku. (Palić, 2010: 18)

Padež je tipično i najčešće sintaksička kategorija. Padež kao sintaksička kategorija podrazumijeva da je on dio sintaksičke structure. Ako padež nije dio sintaksičke structure, on je tada pragmatička kategorija i kad je dio sintaksičke structure, tj. može biti sintaksičko-pragmatička kategorija. Padež kao pragmatička kategorija podrazumijeva njegove različite upotrebe omogućene njihovim jezgrenim značenjem a nemotivirane ili neobavezno motivirane jezičkim kontekstom.

Padež može biti i morfološka kategorija. Padež kao morfološka kategorija podrazumijeva njegovu formalnu obilježnost u sistemu (kakvu imamo u flektivnim jezicima).²

² *flektivni jezici* (prema lat. *flectere*: svijati; sklanjati po padežima), tip jezika u kojem se gramatičke kategorije izražavaju pretežno fleksijom, promjenom oblika riječi u morfološkim paradigmama.

Dativ

Dativ je padež kojim se izražava kretanje. Bitno je spomenuti da se pod kretanjem koje označava dativ podrazumijeva kretanje ka nekom cilju te da se dativ u većini jezika vezuje uz određene prijedloge ili pak glagole.

Najviše pozornosti, čini se, dativ je dobio u gramatikama budući da u većini jezika ne postoje posebne monografije posvećene dativu. Kada je riječ o bosanskome jeziku, Palić (2010: 21) piše kako suvremeni gramatičari ponajprije nude kombinirani sintaktičko-semantički opis te da većina gramatičara ne pokušava detaljnije opisati temeljno značenje dativa, već da se, najčešće, služe nabranjem njegovih pojedinih značenja. Nadalje, navodi da se sintaktički opis dativa u gramatikama svodi na činjenicu da se dativ javlja u službi indirektnog objekta te se nabrajaju glagoli uz koje on stoji. Osim toga, Palić ističe kako su mišljenja suvremenih gramatičara o dativu izjednačena te da su, u većoj ili manjoj mjeri, temeljene na smjernicama koje su ustanovile starije generacije gramatičara (2010: 21). Sličan je sintaktički i semantički opis dativa i u turskom jeziku. Dativ se u bosanskome jeziku često pojavljuje kao besprijedložni padež, ali ostvaruje se i kao prijedložno-padežni izraz. Tako se i opis dativa obično dijeli na dva dijela: besprijedložni dativ i prijedložni dativ, a strani jezikoslovci, primjerice Ismail Palić, u knjizi *Dativ u bosanskome jeziku* obrazlaže da su te dvije kategorije sintaktičko-semantički previše različite da bi se opisivale zajedno (Palić, 2010: 14). I. Palić u svojoj knjizi nudi više pristupa proučavanju padeža, pa time i dativa. Navodi tako R. Jakobsona koji smatra da je značenje svakoga padeža određeno ograničenim brojem distinktivnih semantičkih obilježja. Za dativ tako pretpostavlja obilježja: /+ direktivnost/, /-kvantifikacija/, /+ marginalnost/. Prema Jakobsonovoj podjeli padeža na pune ili središnje i sporedne ili periferne dativ bi pripadao potonjoj skupini. Takvi su padeži konkretniji i gramatički manje značajni, ali su semantički istaknutiji.

U *Hrvatskoj gramatici* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje dativ se opisuje kao zavisni padež. Zavisni su padeži oni kojima se izriče povezanost onoga što znači njihova osnova s drugim riječima u rečenici. Ta je veza kod dativa vanjska, slobodna, a daju se naknadni podaci i slučajne ili popratne okolnosti. Ti su podaci kod dativa dinamični. (1979: 69)

U *Gramatici suvremenoga turskog jezika* (E.Čaušević), autor također ističe da se dativom, kao i padežom ablativom, izražava **kretanje**. Iz osnovnog značenja dativa u turskom jeziku (usmjerenje ili kretanje prema nekom cilju) logičkom su dedukcijom izvedena i brojna druga, koja u svojoj

dubinskoj strukturi uvijek impliciraju značenje kretanja bilo u fizičkom bilo u misaono-apstraktnom prostoru, kojima ćemo više pažnje posvetiti u narednom poglavlju.

Budući da ćemo prilikom prilaganja primjera iz korpusa navoditi i prijevodni ekvivalent dativa u bosanskom jeziku, u nastavku ćemo kratko predstaviti kakav je pristup semantici dativa u bosanskom jeziku razradio I. Palić (2006) u svojoj opsežnoj analizi sintakse i semantike toga padeža. Govoreći o pojmu *osobne sfere* i općem značenju *osobe mete*, autor zaključuje sljedeće: Pojam *osobne sfere* duboko je kulturološki utemeljen. Sve potkategorije koje se uključuju u semantičku kategoriju osobne sfere, kojom je u svojoj biti određena semantička uloga *osobe mete* označene supstantivnom riječju u dativu, jesu zapravo nešto što svi govornici dijele kao zajednička iskustvena i kulturološka znanja o tome kada i pod kojim uvjetima neka osoba može biti pogođena nekom radnjom ili procesom koji se ne vrši na njoj, koji ne zahvaća nju kao svoj neposredni predmet. (Palić 2006: 21)

I. Palić posebno ističe činjenicu da dativom u najvećem broju slučajeva bivaju označeni živi entiteti i upravo se ta velika značenjska skupina može podvesti pod opće značenje *osobe mete*.

Postavlja se, međutim, pitanje – koje je ovdje na neki način ključno – da li se dativ u bosanskom jeziku u cjelini može opisati u okvirima semantičke uloge *osobe mete*. Pozitivan odgovor na ovo pitanje pretpostavljao bi da dativni referenti mogu biti samo osobe, tj. ljudska bića. Činjenica da su dativni referenti u bosanskom jeziku u ogromnoj većini doista osobe daje dobru osnovu da se „*osoba meta*“ uzme kao temeljno značenje bosanskoga dativa. Međutim, dativ se u savremenom bosanskom jeziku upotrebljava i onda kada njegov referent nije osoba, i čak uopće nije živo biće, nego je predmet. (Palić 2006: 23)

Cilj je ovoga rada ponuditi širok i koherentan, konceptualno semantički utemeljen prikaz različitih dativnih značenja i funkcija u turskom jeziku u koji se navedeni zaključci mogu povezati kao dijelovi slike u zajednički okvir, tj. biti kontekstualizirani, a samim time i dodatno pojašnjeni.

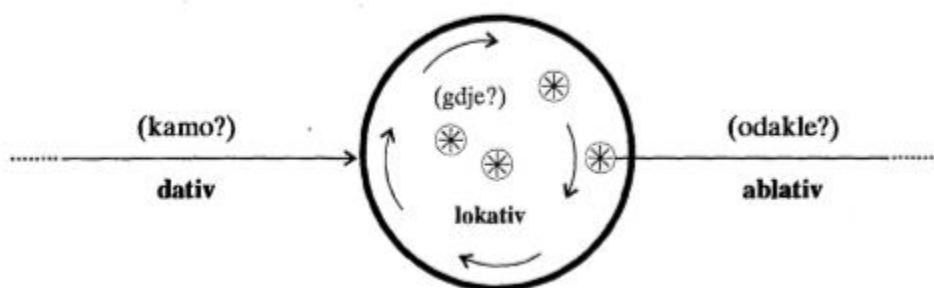
U svrhu provedbe cjelovitoga opisa dativa u turskom jeziku poslužit ćemo se podjelom dativnih značenja u *Gramatici savremenoga turskog jezika* (E. Čaušević, 1996:81-87).

Dativ u turskom jeziku

U *Gramatici suvremenoga turskog jezika* (E.Čaušević), autor ističe da se dativom, kao i padežom ablativom, izražava **kretanje**. Međutim, prvim se označava kretanje ka cilju (kamo?), a drugim napuštanje nekog prostora i udaljavanje (odakle?). Stoga je za ablativ bitna *ishodišna točka kretanja*, a za dativ *točka prema kojoj se radnja kreće*, odnosno koja je markirana kao usmjerenje ili cilj tog kretanja. Kao padež mirovanja (gdje?), lokativ se u tom pogledu bitno razlikuje od dativa i ablativa. Pri ovoj konstataciji treba imati na umu da se lokativnom izražava i *relativno kretanje*, tj. kretanje unutar omeđenog prostora. (E.Čaušević, 1996:81)

Dativ namjene i usmjerenosti dativno je značenje koje većina jezikoslovaca u svojim gramatikama i radovima spominje. Dolazi uz glagole koji označavaju usmjerenost komu ili čemu, a to su glagoli davanja, govorenja te glagoli slična značenja. Dativ namjene označuje predmet (najčešće osobu) kojemu se što namjenjuje. Kad takav dativ ovisi o glagolu, što je najčešći slučaj, onda se njime izriče komu ili čemu je namijenjena, prema komu ili čemu je usmjerena glagolska radnja.

Dativ namjere, slanja ili upućivanja je također veoma zastupljen u korpusu i pronašla sam uistinu mnoštvo primjera koje ću u radu priložiti, s tim što napominjem da neki primjeri mogu imati dva ili više značenja.

Iz osnovnog značenja dativa (usmjerenje ili kretanje prema nekom cilju) logičkom su dedukcijom izvedena i brojna druga, koja u svojoj dubinskoj strukturi uvijek impliciraju značenje kretanja bilo u fizičkom bilo u misaono-apstraktnom prostoru.

U nastavu rada ćemo kroz različite primjere iz korpusa izdvajati i zaključke uz koje se glagole najčešće susreće dativ, kao i njegove karakteristike na leksičko-semantičkom nivou. Budući da padež dativ u svojoj dubinskoj strukturi implicira kretanja bilo u fizičkom bilo u misaono-

apstraktnom prostoru, osnovni cilj ovoga rada jeste pokazati kojim se to leksemama i sintaksičkim sredstvima iz bosanskoga jezika postiže semantička podudarnost sa turskim jezikom.

Konstrukcije uz glagole kretanja ili usmjerenja prema cilju, dosezanja ili doticanja tog cilja

Krenut ćemo sa osnovnim i najčešćim značenjem dativa i sa nekoliko gramatičkih primjera pokazati značenje *kretanja ili usmjerenja prema cilju, dosezanja ili doticanja tog cilja, odnosno usmjerenja ka cilju kao mjestu fizičkog ili misaonog djelovanja*. U bosanskome jeziku njima ekvivalentni glagoli imaju dopune i dodatke u dativu i, znatno češće, u akuzativu (s odgovarajućim prijedlogom), npr.

eve gelmek »doći kući«

trene (uçacağı) binmek »ukrcati se u vlak (avion)«

odaya girmek »ući u sobu«

işe gitmek »otići na posao«

ormana kaçmak »pobjeći u šumu«

dağa çıkmak »popeti se na planinu«

köye varmak »stići u selo«

ağaca tırmanmak »uzverati se na drvo«

U korpusu se zasigurno najčešće moglo naići na pomenuto značenje dativa, kada uz određene glagole označava kretanje, usmjerenje prema cilju ili dosezanje određenog cilja. Izdvojit ćemo nekoliko primjera iz korpusa:

- (1) Ozür diledi sonra, *alışverişe giderken* üşütüp nezle olmuş, ateşi çıkmıştı. Çok halsiz görünüyordu. (Nedim Gursel, *Son Tramvay – Mendil*, 1991:22-23)

Onda se izvinila, prehladila se *kad je išla u kupovinu* i dobila je temperaturu. Izgledala je iscrpljeno. (str. 97)

(2) Kahveden birlikte çıkıp Hacıpulo Pasajındaki Pascal Keller mağazasının üst katında verilen *konsere gitmişlerdi*. (Nedim Gürsel, Son Tramvay – Mendil, 1991:24)

Iz kafane su izašli zajedno i *otišli na koncert* koji se održavao na spratu iznad dućana Paskal Keler u pasažu Hadžopulo. (str. 98)

(3) Öyle *yerlere gideceğimizde* annemin ince kıvrımlarla biçimlenmiş dudakları sevinçle çözülyüyor; ruj, dudaklarda hafifçe gezinip kızıla dönüştürüyor kırmızısını. (Selim İleri, Gelinlik Kız)

Kad bismo htjeli *ići kod njih*, radosno bi se rastvarale usne moje majke iscertane tankim linijama, ruž bi kliznuo po usnama i njihovo rumenilo pretvaralo se u crveno. (str. 77)

(4) “*Yüksekoba’ya giden var, sen de yanına katıl!*” Hemen kalktım. (Sabahatin Ali, Hasan Boğuldu)

Ima jedna osoba što ide u Juksekbou, možeš s njom.” Odmah sam ustao. (str. 40)

(5) Nuhbe Hanım, bu türkü söylendiğinde İncila Abla’ya nedense dargın, küsmüş bakardı. Ya da *bana* öyle *geliyordu*. (Selim İleri, Gelinlik Kız)

Dok bi Indžila pjevala tu pjesmu, gospođa Nuhba ju je gledala gotovo ljutito, gotovo srdito. Ili *se meni* tako *činilo*. (str. 82)

(6) Kış gelip dağları yolları kar örtmeden ya sen *bana gel*, ya ben *sana geleyim!* (Sabahatin Ali, Hasan Boğuldu)

Dok nije došla zima i snijeg prekrio puteve i planine, *ili ti dođi meni, ili da ja dođem tebi*. (str. 48)

(7) Hacer: “*Patlaklara geldik; buradan dağa vuracağız!*” dedi. (Sabahatin Ali, Hasan Boğuldu)

Hadžer reče: “*Došli smo do pukotina, odavde ćemo uz planinu.*” (str. 44)

U ovom primjeru je važno napomenuti da je konstrukcija *dağa vurmak* poluidiomatizovan frazeologizam jer njegova sastavnica *vurmak* ne izražava svoje osnovno značenje već preneseno.

(8) “*Obaya varınca kime sorsan diyiverir... Hadi yolumuza gidelim!*” (Sabahatin Ali, Hasan Boğuldu)

“Kad stigemo u obu, ispričat će ti svako koga upitaš. *Hajdemo.*” (str. 45)

(9) Soba yanan *odaya girerken*, “İşittiniz mi?” diye sordu. (Selim İleri, Gelinlik Kız)

Ulazeći u sobu u kojoj je gorjela peć, upitala je: “Jeste li čuli?” (str. 82)

(10) Ama pencereleri kapalı durduğundan mevsimlerin rengi, ışığı, kokuları konağın kilerinden bozma *eve giremezlerdi*. (Selim İleri, Gelinlik Kız)

Ali, prozori su uvijek bili zatvoreni, pa boje, svjetlosti i mirisi godišnjih doba *nisu ulazili u stan* koji je nekada bio ostava u velikoj kući. (str. 79)

(11) Ama ikimiz de dönüş yolunun yarısındaydık. Mutlaka *ülkelerimize dönecektik* bir gün. O Sen Petersburg’daki *çocukluğunun kanallarına, ben İstanbul’a, Haliç’in kıyısında geçirdiğim delikanlı günlerime*. (Nedim Gursel, Son Tramvay – Mendil, 1991:17)

Ali oboje smo bili na pola puta našega povratka. I jedno i drugo silno smo željeli da se jednog dana *vratimo u svoju zemlju*. Ona *na kanale iz svoga djetinjstva* u San Petersburgu. Ja *u Istanbul, svojim mladalačkim danima* koje sam proveo na obali zaljeva Zlatni rog. (str. 92)

(12) Hava öylesine soğuk, kar öylesine çoktu ki, *hiçbir yere çıkamıyor*, sık sık birbirimizi ziyaret ediyorduk. Genellikle o da beni *çaya davet ediyor*³, minik köpeği Zoe’nin maskaralıklarını ballandıra ballandıra anlattıktan sonra yaşamından, önceden söz verdiği gibi gençliğinde bir süre kaldığı İstanbul’dan söz edecek yerde susuyor, neden

³ *çaya davet ediyor* → *-e davet etmek* → glagol *davet etmek* ima dopunu u dativu, a nije neposredno vezan za kretanje u prostoru

sonra ‘‘Gitmeden size birşeyler çalayım,’’ diyerek *piyanonun başına geçiyordu*. (Nedim Gursel, Son Tramvay – Mendil, 1991:19)

Vrijeme je bilo toliko hladno i snijega je bilo toliko da *nismo mogli nikuda izlaziti*, pa smo se često posjećivali. Obično je ona mene *pozivala na čaj*, pričala bi mi slatko o nestašlucima psića Zoe, pa onda o svome životu, ali umjesto da priča o Istanbulu gdje je provela jedno vrijeme u mladosti, kako mi je ranije ila obećala, ona bi zašutjela, a onda bi rekla ‘‘da vam nešto odsviram prije nego što odete’’ i *sjedala bi za klavir*. (str. 94)

(13) Biz *eve döndüğümüzde* babamı beklerdik. (Selim İleri, Gelinlik Kız)

Kad bismo se vratili kući, čekali bismo oca. (str. 82)

(14) Ev sahipleri, herhalde pek önceden karşı *yakaya taşınmışlardı*. Bazı günlerde, havanın açık ve aydınlık olduğu günlerde at arabasıyla *gelirdik İncila Abla'lara*. Öteden *sokağa sapar sapmaz* dantelalı mendil kenarlarını hatırlatan çatı çıkmaları görünürdü. (Selim İleri, Gelinlik Kız)

Njihovi su vlasnici vjerovatno još odavno preselili *na drugu stranu grada*. Ponekad bismo, u danima kad je vrijeme bilo vedro i lijepo, *dolazili kod able Indžile* fijakerom. Čim bismo *skrenuli u ulicu*, ukazao bi se doksat koji je podjećao na ukrašene rubove maramice. (str. 79)

(15) Taşlıktan girilince *karşımıza düşen odaya koşardım*. (Selim İleri, Gelinlik Kız)

Ja bih otrčao *prema sobi koja se nalazila naspram ulaznih vrata*. (str. 78)

(16) Akşam serininde köpeklerini gezdiren yaşlılara koşmaca oynayan çocuklar da *katılıyor kanal trafiğine*. (Nedim Gursel, Son Tramvay – Mendil, 1991:16)

Saobraćaju na kanalu pridružuju se starci koji u hladno predvečerje izvode pse u šetnju i djeca koja se igraju žmurke. (str. 92)

(17) İlkyaz geldi işte, martuların lekesiz, sütbeyaz kanatlarında Paris'in bu uzak *banliyösüne* bile *ulaştı* ilkyaz. (Nedim Gursel, Son Tramvay – Mendil, 1991:17)

Eto, došlo je proljeće. Na čistim, mliječnobijelim krilima galebova stiglo je proljeće i *u ovo udaljeno predgrađe* Pariza. (str. 92)

- (18) Bir dostun yardımıyla *buraya, kanala bakan*⁴ eski yapının dördüncü katındaki bir kaloriferli *stüdyoya taşınmak* zorunda kaldım. (Nedim Gursel, Son Tramvay – Mendil, 1991:18)

Uz pomoć jednog prijatelja uspio sam *preseliti ovamo, u jedan studio* sa grijanjem, na četvrtom spratu stare zgrade. (str. 93)

- (19) Dışarda yaşanan kalabalıklardan, eğlencelerden, sevinçlerden, hatta üzüntülerden ve kederlerden bu *eve sızabilen bir tek bizlerdik*: Annemle ben. (Selim İleri, Gelinlik Kız)
Od cijele gužve, od svih zabava i radosti, čak od svih tuga i nedaća koje su se odvijale vani, *u tu smo kuću mogli ući samo mi*: majka i ja. (str. 80)

- (20) *Kadıköyü'ne geçtiğinde*, ne yapıp ne edip, Nuhbe Hanım'larda erişte yiyordu. (Selim İleri, Gelinlik Kız)

*Kad bi dolazio na Kadikoj*⁵, svakako bi navraćao kod gospođe Nuhbe na domaće rezance. (str. 84)

Ovaj je primjer zasigurno zanimljiv i drugačiji od ostalih zbog značenja turskog glagola *geçmek*. Zanimljivo je kako ovaj glagol može imati i različita značenja uz različite dopune.

U ovom primjeru nailazimo na sljedeće: npr. stanovnici Istanbula kažu “*Kadıköye geçmek*” što bismo mi na bosanski jezik preveli sa *doći ili otići na Kadikoj*. U našem jeziku mogući su arhaični izrazi kao što je “preći kod komšinice” i sl.

- (21) Birkaç adım daha yürüyüp gölgeli bir *yere oturduk*. (Sabahatin Ali, Hasan Boğuldu)
İšli smo još nekoliko koraka, pa smo *sjeli na* jedno sjenovito *mjesto*. (str. 44)
Kod primjera (20) važno je istaći značenje svršenog glagolskog vida, jer ne bi mogao nesvršeni vid. Zato je i ovaj dativ veoma zanimljiv.

⁴ *buraya, kanala bakan* → -e/-a *bakmak* → glagol *bakmak* nije neposredno vezan za kretanje u prostoru, ali označava usmjerenost prema cilju

⁵ Kadikoj – kvart u azijskom dijelu Istanbula. (Prim. prev.) Filan, K. *Antologija turske priče*, Sarajevo, 2005., 84 str.

(22) Yüzünü *bana çevirdiği* sırada, bu Yörük karısının henüz on sekiz yirmi yaşlarında bir kız olduğunu fark edip şaşım. (Sabahatin Ali, Hasan Boğuldu)

Kad je *okrenula lice prema meni*, vidio sam da je ova juručka žena tek djevojka od osmanaest-dvadeset godina, pa sam se iznenadio. (str. 40)

(23) Bir kenarda çömelip gözlerini *bir bana, bir Sutüven'e çeviren kız*, heybesini tekrar sırtladı.. (Sabahatin Ali, Hasan Boğuldu)

Djevojka koja je bila čučnula ukraj i *okretala oči čas prema meni čas prema Sutuvenu*, ponovo je podigla na leđa svoju torbu. (str. 42)

Zanimljivo je obratiti pažnju i na sljedeće primjere:

İsimlerini *defter+e* kaydediniz! »Ubilježite njihova imena *u bilježnicu!* «;

İlanı *duvar+a* yapıştırdık. »Prilijepili smo oglas *na zid*«;

Kitabı *masa+ya* koydum. »Stavio sam knjigu *na stol*«;

Sarhoş *yer+e* yattı. »Pijanac je legao *na zemlju*«;

Bir *taş+a* oturdum. »Sjeo sam *na neki kamen*«;

Yer+e oturmayınız! »Ne sjedajte *na zemlju!*«,

ali:

Kitap *masa+da* dır. »Knjiga je **na stolu**« (lokativ);

Sarhoş *yer+de* yatıyor. »Pijanac leži **na zemlji**«;

Taş+ta oturdum. »Sjedio sam **na kamenu**«;

Yer+de oturmayınız! »Ne sjedite **na zemlji!**«

U ovu skupinu glagola spadaju i: *dönmek* »vratiti se nekamo«, *yaklaşmak* »približiti se«, *düşmek* »pasti (u), upasti«, *saldırmak* »napasti (nekoga), navaliti (na nekog/ nešto)«, *getirmek* »donijeti, dovesti (na neko mjesto)«, *götürmek* »odnijeti, odvesti (na neko mjesto)«, *uğramak* »svratiti (nekamo)« i mnogi drugi.

Na osnovu navedenih primjera i njihovih značenja možemo zaključiti sljedeće:

Ovo je značenje dativa najzastupljenije u korpusu i moguće je pronaći još mnoštvo primjera. Valja napomenuti da su korišteni primjeri iz jednostavnih rečenica u kojima se rijeđe susreću druga značenja dativa.

Dativ je padež koji ima niz značenja, ali kao njegovo osnovno značenje navodi se kretanje ili usmjerenje prema nekom cilju, bilo da se radi o konkretnom ili misaono-apstraktnom smislu. Kroz takvo značenje često se prožima i to da dativ može označavati namjenu, odnosno cilj prema kome ili čemu se nešto upućuje. O tome će se više govoriti u nastavku rada.

Dativ se u savremenom turskom jeziku, ali i bosanskome, upotrebljava i onda kada njegov referent nije osoba, i čak uopće nije živo biće, nego je predmet. Dakle, dativni orijentir u ovom značenju je najčešće neko mjesto, predmet, ali nije isključeno da to bude i živo biće kao što je slučaj u primjerima (5), (6), (14). U ostalim primjerima dativni orijentir je mjesto ili predmet. Međutim, kod značenja kretanja ili umjerenja prema nekom cilju nije uključena i potpuna namjera ili želja dostizanja tog cilja.

Interpretacija navedenog obrazloženja uključuje predodžbu nominativnoga referenta koji se nalazi u procesu transfera, ali se pritom ne implicira da će dativni referent kao završna tačka toga transfera zaista biti dostignut niti da nominativni referent uopće ima takvu namjeru. To možemo dodatno argumentirati rečenicom u primjeru pod brojem (6).

Kış gelip dağları yolları kar örtmeden ya sen *bana gel*, ya ben *sana geleyim!* (Sabahatin Ali, Hasan Boğuldu)

Dok nije došla zima i snijeg prekrrio puteve i planine, *ili ti dođi meni, ili da ja dođem tebi.*

Dakle, kod ovakvog značenja dativa proces kretanja označen glagolom aktualizira se potpuno neovisno o dativnom referentu, dok njegova zahvaćenost tim procesom postoji samo kao mogućnost koja se može i ne mora ostvariti. S druge strane, postoje i suprotne situacije kada se implicira na dostizanju nekog cilja.

Dativ – značenje namjene, slanja, davanja, upućivanja, otpremanja

Sjedeće značenje dativa koje se za razliku od ostalih, također, češće susreće u književnim ili tekstovima druge vrste jeste značenje: b) *namjene, slanja, davanja, upućivanja, otpremanja i sl.*, npr:

Kitab+a 100 mark verdim. »Dao sam sto maraka za knjigu«;

Babam+a güzel bir hediye aldım. »Kupio je mome ocu/za mog oca lijep poklon«;

Annem bana bir gömlek diyor. »Majka mi šije košulju«.

U ovu skupinu glagola spadaju i oni čija dopuna u dativu ima funkciju indirektnog objekta, npr. *vermek* »dati«, *satmak* »prodati«, *hediye etmek* »pokloniti«, *postalamak* »uputiti, otposlati (poštom)«, *teslim etmek* »predati« i mnogi drugi, npr. Mektubunuzu *Hasan+a* teslim ettim. »Vaše sam pismo predao *Hasanu*«.

U nastavku slijede primjeri koji se susreću u korpusu.

- (24) *Neye uğradığımi*⁶ şaşırdım. Haklıydı. Ne diye bu sümüklü, yapışkan mendili *sahibine vermek* için böyle acele etmiş, her şeyi, evet Madam Suslova'yla aramızdaki her şeyi bir anda berbat etmişim. Özür *dilememe fırsat vermeden* kapıyı yüzüme kapattı. Bir daha da görüşemedik. Mektup *kutusuna bıraktığım*⁷ pusulalara, özür dileyen *mektuplarımaya yanıt vermedi*. (Nedim Gursel, Son Tramvay – Mendil, 1991:26)

Zbunio sam se *ne znajući šta se događa*. A bila je u pravu. Zašto sam ovako požurio *da joj vratim* njenu prljavu maramicu, uništio sam sve, da, u jednom trenutku uništio sam sve ono što je bilo između mene i Madam Suslove. Vrata mi je *zatvorila u lice ne dajući mi priliku da se izvinim*. I više se nismo vidjeli. Nije odgovorila *na poruke, na moja pisma izvinjenja koja sam ostavljao u poštansko sanduče*. (str. 100)

U prethodnom primjeru glagoli *vermek*, *firsat vermeden*, *yanıt vermedi* označavaju glagole namjene, slanja, davanja ili upućivanja. U primjeru susrećemo izraz “kapıyı yüzüme kapattı” što je odličan dativa za naše frazeološke izraze kao što su “zatvoriti nekome vrata pred nosom (ili u lice”, sasuti nekome sve u lice”). Frazeološkim izrazima će se posvetiti posebna pažnja u ovome radu.

⁶ Označava kretanje ili usmjerenje prema cilju.

⁷ Označava kretanje ili usmjerenje prema cilju.

(25) *İffet Hanım*’a, “*Çocuğa* bir bardak tükenmez versenize canım,” diyor⁸. *İffet Hanım* hâlâ tükenmez kurardı kış aylarında. (Selim İleri, Gelinlik Kız)

Gospođi Ifeti bi govorila: “Dajte djetetu čašu soka.” Gospođa Ifeta je pravila sok i u zimskim mjesecima. (str. 79)

(26) Çikolata yaldızlarını biriktiriyor, kırışıkları ince parmaklarıyla düzeltiyor; ben gelince *bana verecek*. (Selim İleri, Gelinlik Kız)

Skupljala je zlatne omote od čokolade i tankim ih je prstima ispravljala; *davala mi ih je kad dođem*. (str. 80)

(27) Eriştelerimizi patiska bir torbaya koydu⁹ *İffet Hanım*; “*Sana da vereceğim Cahit,*” dedi. (Selim İleri, Gelinlik Kız)

Gospođa Ifeta nam je stavila suhих rezanaca u kesu. “*Dat ću i tebi, Džahide*”, rekla je. (str. 84)

(28) Hallerini bilmeyişlerinden söz edildi *İffet Hanım*’ların; *Kızılay’a satılan* hesapişleri, mürver iğneler, civan kaşları. (Selim İleri, Gelinlik Kız)

Pričalo se o tome kako gospođa Ifeta nije znala šta je običaj. Kako je *prodala u Crveni polumjesec* vezove i ručne radove. (str. 86)

(29) *Pazarlara gidip* bostan ne satınca da parasını getirir, *anasına teslim edermiş*. (Sabahatin Ali, Hasan Boğuldu)

Odlazio je na pazare i što bi prodao od bostana donosio je novac i *davao ga majci*. (str. 46)

(30) David *Ella*’ya cepten *mesaj yollayıp* acil bir durum çıktığını, eve gelemeyeceğini iletmişti. Bu acil durumun ne olduğuna dair hiçbir açıklama yoktu. (Elif Şafak, Aşk: 58)

⁸ *İffet Hanım*’a diyor → -a demek → glagol demek označava govorenje ili saopćavanje, čija dopuna u dativu ima funkciju indirektnog objekta u rečenici, o čemu će biti više govorenja u narednom poglavlju.

⁹ Označava kretanje ili usmjerenje prema cilju.

David je *Eli poslao poruku* preko mobilnog telefona da mu je iskrslo nešto hitno i da neće moći da dođe kući. Nije bilo nikakvog objašnjenja o kakvoj je hitnoj situaciji riječ. (str. 55)¹⁰

(31) "Ruhuna eş biri için dua ettin ya, *sana* bir yoldaş *verilecek*. (Elif Şafak, Aşk:65)
Pa molio si za srodnu dušu, *dobićeš* saputnika. (str. 62)

(32) Rab ile konuşurum. O da *bana karşılık verir*. (Elif Şafak, Aşk:61)
Obraćam se Bogu i on *mi odgovara*. (str. 58)

(33) Cahit ağbi, *anneme selam vermek* istemişti: Hasan amcayla Kâmran yengenin oğlu,
"Tanıyacaksın Süheylâ." (Selim İleri, Gelinlik Kız)
Džahid je htio *pozdraviti svoju majku*. "Sjetit ćeš se Suhejla, sina amidže Hasana i strine
Kjamrane." (str. 86)

Glagoli *karşılık vermek* i *selam vermek* se tvore na isti način.

Kao zaključak na osnovu navedenih primjera možemo izvesti sljedeće:

Dativ namjene označava osobu kojoj se nešto namjenjuje i dolazi uz glagole koji označavaju davanje, slanje, upućivanje ali i govorenje i sl. kao njihov dalji objekt (obično uz direktni objekt u akuzativu), što je vidljivo iz primjera i na turskom jeziku, ali i njihovih prijevodnih ekvivalenata na bosanskom jeziku.

U većini jezika, pa tako i u turskom jeziku, dativ se najčešće upotrebljava uz glagole koji označavaju davanje, upućivanje. Kad dativ označava namjenu, nalazi se u službi daljeg objekta, a kada znači cilj, ima priloškoodredbenu službu. Ukratko se kaže da je jedno od osnovnih značenje dativa – značenje namjene ili cilja. Kod ovog značenja se možemo fokusirati i na konkretno i na misaono-apstraktno kretanje. Kada su u pitanju glagoli koji označavaju govorenje, u tom slučaju riječ apstraktno putuje do određenog recipijenta koji trpi korist ili štetu iste (o tome ćemo nešto opširnije govoriti i u nastavku rada). U slučaju glagola koji označavaju davanje, slanje ili

¹⁰ ŞAFK, Elif, Ljubav, s turskog prevela Mirjana Teodosijević, Beograd, 2012. (primjeri 30-32).

upućivanje, tada je određeni predmet referent dativa. To zaključujemo na osnovu njegovog značenja i njegovih sintaksičkih funkcija.

Izdvojit ćemo primjer pod brojem (25) kako bismo potkrijepili navedeni zaključak:

İffet Hanım'a, “Çocuğa bir bardak tükenmez versenize canım,” *diyor*¹¹. İffet Hanım hâlâ tükenmez kurardı kış aylarında. (Selim İleri, Gelinlik Kız)

Gospođi İfeti bi govorila: “Dajte djetetu čašu soka.” Gospođa Ifeta je pravila sok i u zimskim mjesecima.

İffet Hanım'a diyor → -a demek → glagol demek označava govorenje ili saopćavanje, čija dopuna u dativu ima funkciju indirektnog objekta u rečenici. U ovom primjeru nominativni referent (Gospođa Ifeta) osobnu sferu dativnoga referenta (dijete) obogaćuje novim elementom (čашom soka) koji je kodiran akuzativom. Tako je osobna sfera subjekta rečenice proširena, pa je i sam subjekat kao nosioc tog procesa neizravno uključen u radnju. Ovakvi su slučajevi veoma česti kod dativa koji se koristi uz glagole *namjene, slanja, davanja, upućivanja, otpremanja i sl.*

“Temeljno je značenje dativa negranična direktivnost, a to znači odnos između dvaju predmeta koji pretpostavljaju približavanje jednoga predmeta drugomu, i to tako da jedan predmet služi kao orijentir drugomu... Iz toga su se onda razvila značenja cilja, davanja, pripadanja, namjene i sl.” (Silić – Pranjković, 2005: 219-223)

U primjeru broj (30) važno je naglasiti kako je navedena interpretacija (slanje) omogućena upotrebom dativa primaoca (koja je označena dativom) – Ella'ya je jednostavno kao osoba meta “pogođena” činom slanja. U ovom slučaju je konstrukcija obogaćena direktnim objektom u akuzativu (mesaj).

David *Ella'ya* cepten *mesaj yollayıp* acil bir durum çıktiğini, eve gelemeyeceğini iletmişti. Bu acil durumun ne olduğuna dair hiçbir açıklama yoktu. (Elif Şafak, *Aşk*: 58)

David je *Eli poslao poruku* preko mobilnog telefona da mu je iskrslo nešto hitno i da neće moći da dođe kući. Nije bilo nikakvog objašnjenja o kakvoj je hitnoj situaciji riječ. (str. 55)

¹¹ *İffet Hanım'a diyor* → -a demek → glagol demek označava govorenje ili saopćavanje, čija dopuna u dativu ima funkciju indirektnog objekta u rečenici, o čemu će biti više govorenja u narednom poglavlju.

Napomena:

Svaki adverbijal namjene moguće je izraziti i pomoću postpozicije için, npr. *Kitap için 100 mark verdim.*

Dativ uz glagole govorenja ili saopćavanja

c) *govorenja ili saopćavanja*, čija dopuna u dativu ima funkciju indirektnog objekta u rečenici. Tu spadaju:

kimse+ye (bir şey)

demek »reći« (nekome /nešto/)

söylemek »reći, kazati«

anlatmak »objasniti; ispričati«

bildirmek »saopćiti«

yazmak »(na)pisati«

cevap vermek »odgovoriti«

U ovu skupinu glagola mogu se svrstati i *teşekkür etmek* »zahvaliti se nekome«, *haber vermek* »obavijestiti nekoga«, *telefon etmek* »telefonirati«, *sormak* »pitati«. U posljednjem slučaju potrebno je obratiti pažnju na dopune ovog glagola u turskom i bosanskome jeziku, npr:

Ayşe+ye kardeşi+N+i sordum (dativ + akuzativ);

Pitao sam Ajšu **za njezinu sestru** (akuzativni i prijedložni objekt);

Ayşe+ye bunu sordum (dativ + akuzativ);

To sam pitao *Ajşu* (dvostruko direktno prijelazan, oba objekta u akuzativu).

U korpusu nailazimo na sljedeće primjere:

(34) Madam Suslova aslında çok az şey *anlattı bana*, yaşamı hakkında hemen hiçbir şey söylemedi. (Nedim Gursel, Son Tramvay – Mendil, 1991:20)

Zapravo *mi je* Madam Suslova malo toga *ispričala*, o svome životu gotovo ništa nije kazala. (str. 95)

(35) Biliyor musunuz, dedi, hep İstanbul'dan *söz etmek* istedim size. (Nedim Gursel, Son Tramvay – Mendil, 1991:23)

Znate, stalno sam htjela da *vam pričam* o Istanbulu. (str. 97)

(36) *İffet Hanım*'a, “Çocuğa bir bardak tükenmez *versenize*¹² canım,” diyor. İffet Hanım hâlâ tükenmez kurardı kış aylarında. (Selim İleri, Gelinlik Kız)

Gospođi Ifeti bi govorila: “Dajte djetetu čašu soka.” Gospođa Ifeta je pravila sok i u zimskim mjesecima. (str. 79)

(37) “Kusura bakmayın,” dedi *anneme*. (Selim İleri, Gelinlik Kız)

“Oprostite”, *govorila je mojoj majci*. (str. 83)

(38) Nuhbe Hanım, *oradan oraya koşturan*¹³ İffet Hanım'ın terli *yüzüne* bir şeyler *mırıldanarak üfledi*. (Selim İleri, Gelinlik Kız)

Gospođa Nuhba je *promrmljala nešto i puhnila prema oznojenome licu godpođe Ifete* koja je *trčala tamo-ovamo*. (str. 84)

(39) “Cahit ağbine *şiir okusana*” dediler bana. (Selim İleri, Gelinlik Kız)

“*Izrecituj pjesmicu abiju Džahidu*”, *rekli su mi*. (str. 83)

(40) “Obaya varınca *kime sorsan diyiverir... Hadi yolumuza gidelim*¹⁴!” (Sabahatin Ali, Hasan Boğuldu)

“Kad stigemo u obu, *ispričat će ti svako koga upitaš*. Hajdemo.” (str. 45)

(41) Mevzuyu sessizce kapatmasında, ayrıca bu telefon görüşmesinden *Jeannette'e bahsetmemesinde* sonsuz fayda vardı. (Elif Şafak, Aşk: 57)

¹² Označava namjenu, slanje, davanje, upućivanje o čemu je ranije bilo govora.

¹³ Označava kretanje ili usmjerenje prema cilju.

¹⁴ Označava kretanje ili usmjerenje prema cilju.

Biće jako korisno da ovu temu više ne pokreću i da *Dženeti ne pominje* ovaj telefonski razgovor. (str. 54)¹⁵

(42) Zamanla öğrendim ki, vecd hâllerinden *başkalarına pek bahsetmemeli*. (Elif Şafak, Aşk: 62)

Vremenom sam naučio da *drugima ne treba mnogo da se priča* o stanjima ekstaze. (str. 58)

(43) Dayanamadı, *tekrar lafa girdi*. (Elif Şafak, Aşk: 58)

Nije izdržao i *nastavi da govori*.(str. 55)

I ovaj primjer je veoma zanimljiv budući da ga u ovu skupinu možemo uvrstiti zbog prijevoda na bosanski jezik. U turskom jeziku "lafa girmek" je frazeologizam, dok u prevodu na naš jezik nema idiomatsko značenje.

(44) Keşke etrafımda öyle biri olsaydı" diye *mırıldandı kendi kendine*, şakayla karışık. "Hayatıma renk gelirdi, orası kesin!" (Elif Şafak, Aşk: 59)

„Kamo sreće da u mojoj okolini postoji neko takav“, *promrmlja šaljivo samoj sebi*. „Život bi mi postao veseliji, to je sigurno.“ (str. 56)

(45) Uzun uzun *Hakk'a şükrettim*. (Elif Şafak, Aşk: 61)

Dugo sam se *zahvaljivao Tvorcu*. (str. 58)

U primjeru (45) nailazimo na imenicu Hakk u dativu. Poput glagola şükretmek, uz glagole dua etmek s jedne strane, i teşekkür etmek s druge strane, u dativ dolazi Allah, Tanrı, Hakk...

Kao zaključak na osnovu navedenih primjera možemo izvesti sljedeće:

Dativ je padež namjene, oblik samostalnih riječi u koje stoji ime pojma kome se nešto na bilo koji način namjenjuje, kome je (ili čemu) upravljeno, odnosno okrenuto. Nakon toga prelazi na funkciju dopune koju ovaj padež ima uz glagole govorenja, iskazivanja ili istraživanja, te na koncu

¹⁵ ŞAFAK, Elif, Ljubav, s turskog prevela Mirjana Teodosijević, Beograd, 2012. (primjeri 41-45)

zaključuje “da sve što se govori, i daje kome, što se na bilo koji način namjenjuje, obično je prijatno ili neprijatno onome kome se namjenjuje, koristi mu na izvjestan način ili šteti; no “ako glagol sam sa sobom ne znači namjenjivanje nego tek u vezi s dopunom – to je onda sintagma naročite vrste u kojoj se ovaj oblik zove dativom koristi ili štete.

Svi navedeni primjeri govore nam o tome kako je neko i na koji način djelovao na nekom pojmu (riječ) koji upućuje nekome drugom. U nekoj situaciji predstavljenoj rečenicom, osoba ili pojam/predmet mogu izravno biti pogođeni djelovanjem neke akcije, kakav je npr. slučaj sa glagolima govorenja, upućivanja, slanja i sl..

Kod primjera gdje je prijevodni ekvivalent u bosanskome jeziku neka lična zamjenica u dativu, uočavamo kako bosanski jezik ima pričilno široku slobodu koju daje svojim govornicima, te u njemu dativ ima široku i raznovrsnu upotrebu. Ni u jednom jeziku, pa ni u bosanskome, međutim, ta sloboda nije apsolutna. To ćemo pokazati kroz jedan od primjera iz korpusa (primjer broj (34)): Madam Suslova aslında çok az şey *anlattı bana*, yaşamı hakkında hemen hiçbir şey söylemedi. (Nedim Gursel, Mendil)

Zapravo *mi je* Madam Suslova malo toga *ispričala*, o svome životu gotovo ništa nije kazala.

Dativ - uvjerenost u nešto, davanje prednosti nečemu i, općenito, odnos prema nekom ili nečemu

d) *uvjerenosti u nešto, davanja prednosti nečemu i, općenito, odnos prema nekom ili nečemu*, npr.

inanmak »vjerovati«

düşman kesilmek »postati neprijatelj«

güvenmek »imati povjerenja«

iyi/kötü davranmak »postupati dobro/loše«

hürmet etmek »štovati«

imrenmek »silno željeti; zavidjeti«

(46) Kendi de *inanmıyordu söylediklerine* pek. (Selim İleri)

A ni sama *nije vjerovala u ono što je govorila*. (str. 85)

(47) İnce gövdesine bol gelen siyah bir giysi vardı üzerinde. Beyaz saçlarını arkadan topuz yapmış, alnındaki kırıksıklar iyice *ortaya çıkmıştı*¹⁶. Durgun bakışları, koyu mavi gözleri, incecik dudaklarıyla eski fotoğraflardaki *kadınlara benziyordu*. (Nedim Gürsel, Son Tramvay – Mendil, 1991:19)

Bila je odjevena u crnu odjeću koja je na njenom vitkom tijelu izgledala široka. Bijelu je kosu savila u punđu, bore na čelu bile su joj prilično *izražene*. S mirnim pogledom, tamnoplavim očima i tankim usnama *ličila je na žene sa starih fotografija*. (str. 94)

(48) Bunda Čehov'un piyeslerinden tanıdığım yalnız *kadınlara benzemesinin* de payı vardı belki. (Nedim Gürsel, Son Tramvay – Mendil, 1991:19)

Možda je u tome bilo neke *sličnosti između nje i usamljenih žena* koje sam upoznao u Čehovljevim dramama. (str. 94)

(49) Genç adam, hemen benim Cahit ağbim oluyordu ve ben, büyüyünce tıpkı *ona benziyordum*. (Selim İleri, Gelinlik Kız)

¹⁶ Označava kretanje ili usmjerenje prema cilju.

Mladi je čovjek odmah postao moj abi¹⁷ Džahid i vidio sam sebe *kako ličim na njega* kad porastem. (str. 83)

(50) "Kulaklarımın inanamıyorum Ella. Kızınla evlenmesin diye Scott'u aramışsın. Olacak iş mi bu? Lütfen, böyle bir saçmalık yapmadığımı söyle." (Elif Şafak, *Aşk*: 58)¹⁸

„Ne mogu da vjerujem svojim ušima, Ela. Čuo sam da si zvala Skota da mu kažeš da se ne ženi tvojom kćerkom. Zar je to moguće? Molim te, reci mi da nisi napravila takvu glupost.“ (str. 55)

(51) Ama David'in *bir şeye müsaade edecek* hâli yoktu. Dayanamadı, tekrar *lafa girdi*. (Elif Şafak, *Aşk*: 58)

Međutim, David nije bio u stanju da *bilo šta dozvoljava*. Nije izdržao i nastavi da govori. (str. 55)

Zanimljivo je obratiti pažnju i na primjere:

Hocalar+a hürmet etmelisiniz. »Profesore treba da štujete«;

Bu ev+e çok imreniyorum. »Silno želim ovu kuću«; *Siz+e* imreniyor. »On vam zavidi«.

Posebno je potrebno obratiti pažnju na glagol *tercih etmek* »davati prednost nečemu (nad nečim), pretpostavljati nešto nečemu, voljeti više« (u turskom: akuzativ + dativ), npr.

Et+i *sebze+ye* tercih ediyorum. »Više volim meso nego povrće«; Kitap satma+Y1 memur olarak çalışma+ya tercih ederim. »Više volim prodavati knjige nego raditi kao činovnik «. (Čaušević, 1996: 83)

U korpusu se ovakvi primjeri nisu susretali, na osnovu čega se može steći zaključak o njihovoj frekventnosti.

¹⁷ Ağabey ili abi je izraz koji se koristi uz vlastito ime po godinama starijeg muškarca. (Prim. prev.) Filan, K. *Antologija turske priče*, Sarajevo, 2005., 83 str.

¹⁸ ŞAFK, Elif, *Ljubav*, s turskog prevela Mirjana Teodosijević, Beograd, 459str., 2012. (primjeri 50 i 51)

Dativ emocije

e) *emocije prema nekome ili nečemu*, npr.

sevinmek »radovati se (nekome/nečemu, zbog nečega)«

ısnmak »zagrijati se (za nešto)«

kızmak »naljutiti se (na nekog)«

gücenmek »naljutiti se, naduriti se (na nekog)«

bayılmak »biti oduševljen (nekim ili nečim); izuzetno voljeti«

hayret etmek »čuditi se (nekome/nečemu, zbog nečega)«

memnun olmak »biti zadovoljan (nečim, zbog nečega)«

gülmek »smijati se (nekome/nečemu)«

gülümsemek »smješkatiti se«

hayran olmak »diviti se«

merhamet etmek »osjećati sućut, suosjećati«

sinirlenmek »nervirati se (zbog nekog/nečega)«

Ovim se glagolima izriču pozitivne ili negativne emocije prema nekome/nečemu ili reakcija na nešto, iz čega može proizići i značenje uzroka, npr. *Buna çok sinirlendim.* »Jako sam se iznervirao zbog toga«. Međutim, neki od njih mogu imati i dopunu u ablativu, i to prvenstveno glagoli kojima se izriču negativne emocije. Osim toga, dativom se izražava određeni emocionalni stav prema nečemu, a ablativom »goli« kauzalitet, npr. (Čaušević, 1996: 83)

Buna seviniyorum »Radujem se **tome**, zbog toga«,

Bundan seviniyorum. »Radujem se zbog toga«.

U nastavku slijede primjeri iz korpusa:

- (52) Gagalayıp yutuyorlar geçmiş adına, güzel günler adına ne varsa. *Buna dayanmalıyım. Madam Suslova'nın yokluğuna da.* (Nedim Gursel, Son Tramvay – Mendil, 1991:16)

Gutaju sve što mi je ostalo od prošlosti, od starih dobrih dana. *To moram izdržati. I to što više nema Madam Suslove...* (str. 92)

- (53) Kireç badananın üzerine yapışmış fırça kıllarını *ayıklamaya bayılırdım.* (Selim İleri, Gelinlik Kız)

Neopisivo sam volio da sa zidova skidam tragove četke što su se zalijepili u boju. (str. 79-80)

(54) Herkes *güliyordu onun anlattıklarına.* (Selim İleri, Gelinlik Kız)

Svi su se *smijali njenim riječima.* (str. 85)

(55) "Mrs Rubinstein, sanırım siz bizi anlamadınız" dedi. "Jeannette'le ben *birbirimize âşığız.*" (Elif Şafak, Aşk: 57)¹⁹

Gospođa Rubiņštajn, izgleda da nas Vi ne razumijete. Dženet i ja smo *zaljubljeni jedno u drugo.* (str. 53)

(56) "Evladım ne hissettiğinizi anlıyorum. Ama daha çok gençsiniz. Kim bilir, bir bakmışsın, yarın bir *başkasına âşık olmuşsun.* (Elif Şafak, Aşk: 57)

Dijete moje, razumijem šta osjećate. Ali još ste vrlo mladi. Ko bi znao, možeš se sutra *zaljubiti u neku drugu.* (str. 53)

(57) Kim bilir, bir bakmışsınız, yarın siz de bir *başkasına âşık olmuşsunuz.*" (Elif Şafak, Aşk: 57)

Ko bi ga znao, možete se i Vi *zaljubiti u nekog drugog.* (str. 53)

(58) Birkaç gün evvel birkaç komşu gelip, beni *anama babama şikâyet etmişti.* (Elif Şafak, Aşk: 62)

Prije nekoliko dana došlo je nekoliko komšija i *žalilo se mojim roditeljima* na mene. (str. 59)

(59) Bizim geldiğimizi görünce *delicesine* sevinirlerdi. (Selim İleri, Gelinlik Kız)

Beskrajno su se radovali kad bi vidjele da dolazimo kod njih. (str. 78)

Navedeni primjer (59) zanimljiv je zbog priloga *delicesine* koji je idiomatski izraz. Ovdje navedeni dativ nije u vezi sa glagolom *sevinmek*. Ima funkciju adverbijalne oznake, ima značenje emocije, ali ovaj dativ je uvijek dativ uz koji god glagol da dođe.

¹⁹ ŞAFK, Elif, Ljubav, s turskog prevela Mirjana Teodosijević, Beograd, 2012. (primjeri 55-58)

Dakle, glagolima koji označavaju emocije izriču se pozitivne ili negativne emocije prema nekome/nečemu ili reakcija na nešto. Konstrukcije dativa s takvim glagolima označavaju emocionalna stanja i osjetilna iskustva koja čovjek doživljava u kontaktu s nekim ili nečim, a koja se u najširem smislu dijele na pozitivna (prijatna) i negativna (neprijatna).

Dativ - primoranost subjekta na nešto ili njegovo prepuštanje nečemu

f) *primoranost subjekta na nešto ili njegovo prepuštanje nečemu*, npr.

paniğ+e kapılmak »uspaničiti se«

uğramak »zapasti (u nevolju i sl.)«

mehkum olmak »biti osuđen (na nešto)«

meçbur olmak »biti prisiljen (na nešto)«

itaat etmek »pokoravati se«

uymak »prilagoditi se (nečemu)«

yenilmek (mağlup olmak) »biti poražen (od nekoga)«

tahammül etmek »podnositi nešto«

ağlamak »plakati, jadicovati (zbog nekog/nečeg, za nekim/nečim)«

Potrebno je obratiti pažnju na sljedeće primjere iz Gramatike prof. Čauševića:

Galatasaray *Sarayevo*+*ya* yenildi. »Galatasaray je poražen od Sarajeva«;

Bu durum+a tahammül edemem. »Ne mogu podnijeti ovo stanje«.

U korpusu smo naišli na sljedeće primjere:

- (60) Pencereden bakınca aşığıda, kanal boyunca ağaçları, *çevreye pek de uymayan* tek tük yeni konutları, konutların akide *pembesine boyanmış*²⁰ duvarlarını görüyorum. (Nedim Gursel, *Son Tramvay – Mendil*, 1991:16)

Kad pogledam kroz prozor, vidim stabla duž kanala, vidim tu i tamo novoizgrađene zgrade *koje se ne uklapaju najbolje u okolinu*, vidim zidove zgrada *obojene u svijetloružičastu boju*. (str. 92)

²⁰ Označava promjenu nekog svojstva.

(61) Penceresi yukarıda olanları, içinde akarsuyu bulanmayanları, bir yatakla bir masa konulduğunda adım atacak yer kalmayanları, *bilinen geometrik biçimlerden hiç ama hiçbirine uymayanları...* (Nedim Gursel, Son Tramvay – Mendil, 1991:18)

Takve koje su imale prozor na krovu, koje uopće nisu imale tekuće vode, u kojima nije ostajalo mjesta da napravite korak kad u njih stavite ležaj i sto, takve *koje nemaju nijedan poznati geometrijski oblik.* (str. 93)

U prethodnom primjeru dativ susrećemo uz glagol uymak koji uz dativ ima navedeno značenje.

(62) Sen bahçeye bakarsın, ben zeytine giderim, *kimseye muhtaç olmayız...*(Sabahatin Ali, Hasan Boğuldu)

Ti ćeš raditi u bašti, ja ću ići u masline. *I bit će nam dovoljno.*

(63) İşte o an, annemi ve babamı *sevmeme*, hatta *sevgilerine aç ve muhtaç olduğumu sanmama karşın*, ikisinin de benim için birer yabancı olduklarını anladım. (Elif Şafak, Aşk: 62)

Eto, tog trenutka, *uprkos tome što sam mislio da volim svoju majku i oca i da sam željan njihove ljubavi* i imam potrebe za njom, shvatio sam da su oboje za mene postali stranci. (str. 59)²¹

U prethodnom primjeru cijelu sintagmu (annemi ve babamı *sevmeme*, hatta *sevgilerine aç ve muhtaç olduğumu sanmama karşın*) možemo podijeliti na dva značenja koja ima dativ:

Jedno je da postpozicija *karşın* koja ima značenje “prema” ima dopunu u dativu, a drugo je da konstrukcija, odnosno glagol *muhtaç* olmak ima dopunu u dativu i označava (ne)primoranost subjekta na nešto ili njegovo prepuštanje nečemu.

(64) Ne pejmürdeyim, ne gariban. Ne *kimselere muhtacım*, ne *kimseye buyuran*. (Elif Şafak, Aşk: 64)

Niti sam propao, niti sam jadan. *Niti mi je iko potreban, niti me iko poziva.* (str. 60)

²¹ ŞAFAK, Elif, Ljubav, s turskog prevela Mirjana Teodosijević, Beograd, 2012. (primjeri 63-64)

Dativ - stjecanje ili promjena nekog svojstva

g) *stjecanje ili promjenu nekog svojstva*, npr.

masayı *mavi* +*ye* boyamak »obojiti stol u plavo«

kitabı *türkçe*+*ye* çevirmek »prevesti knjigu na turski jezik«

adam+*a* dönmek »postati čovjek, uljuditi se«

- (65) Pencereden bakınca aşağıda, kanal boyunca ağaçları, *çevreye pek de uymayan*²² tek tük yeni konutları, konutların akide *pembesine boyanmış* duvarlarını görüyorum. (Nedim Gursel, Son Tramvay – Mendil, 1991:16)

Kad pogledam kroz prozor, vidim stabla duž kanala, vidim tu i tamo novoizgrađene zgrade *koje se ne uklapaju najbolje u okolinu*, vidim zidove zgrada *obojene u svijetloružičastu boju*. (str. 92)

- (66) Az sonra Neveski Caddesinde kimseler kalmayacak, *Avrora, Kışlık Saray*'i *topa tutacaktı*²³. Bakışlarını caddenin kalabalığından *içeriye çevirdiğinde* en dipteki masada oturan anne kızını görmüş, yerinden kalkıp bastonuna dayanarak *yanlarına gelmişti*²⁴. (Nedim Gursel, Son Tramvay – Mendil, 1991:24)

Još malo pa u ulici Nevski Prospekt više niko neće ostati, *a sa Aurore će početi topovska paljba na Zimski dvorac*. Kad je *skrenuo pogled* sa gužve na ulici *prema unutrašnjosti*, vidio je majku i kćerku za krajnjim stolom, ustao je i *došao do njih* oslanjajući se na svoj štap. (str. 98)

U prethodnom primjeru važno je napomenuti da "topa tutmak" označava frazeologizam. Jer glagol tutmak sa dativom može doći samo u frazeologizmu. Ovdje je poluidiomatizovan frazeologizam zato što se njegovo značenje može dovesti u vezu sa imenicom top ali ne može sa glagolom tutmak.

- (67) Mum çiçekleri limonlukta kendi *kendilerine bitmişlerdi*. (Selim İleri, Gelinlik Kızı) Nije mi više *u svesku crtao* trouglove svojim linijarom. Cvjetovi pepeljuše u zimskoj bašći *uvehli su sami od sebe*. (str. 85)

²² Označava primoranost subjekta na nešto ili njegovo prepuštanje nečemu.

²³ Označava frazeologizam.

²⁴ Označava kretanje ili usmjerenje prema cilju.

(68) Kimi irice bir taşın altından, kimi kumlu bir topraktan fırlıyor, binlerce kuşun bir arada çıkardığı sesi andıran bir şırıltı ile *dereye karışıyordu*. (Sabahatin Ali, Hasan Boğuldu)

Neki su izvirali ispod velike stjene, neki su izbijali iz pjeskovite zemlje i *miješali se u potok* uz žubor koji je ličio na poj hiljada ptica koje su u isti čas cvrkutale. (str. 44)

(69) Babamsa kendisi gibi marangoz olmamı isterdi. Bir gün *bana* sedir ağacından sandık yapmayı *öğretirken*, dilimi tutamayıp *ona* koruyucu meleşimden *bahsettim*²⁵. (Elif Şafak, Aşk: 62)²⁶

A što se tiče mog oca, on je želio da budem stolar kao on. *Dok me je* jednog dana *učio* da pravim sanduk od kedrovine, ne mogoh da šutim i počeh da *mu pričam* o svom anđelu čuvaru. (str. 59)

(70) Öyle ki döşeklerde yatan yolcuların yüzlerinin *maviye çaldığına* kendi gözlerimle *şahit oldum*. (Elif Şafak, Aşk: 65)

Sopstvenim očima sam *vidio* da je bila takva da je lica uspavanih putnika na dušecima *obojila u plavo*. (str. 62)

(71) Her badireden ve tecrübeden sonra, hiçbir kitapta yazılı olmayan, sadece *can defterime nakşedilmiş kurallara* bir yenisini daha *ekledim*. (Elif Şafak, Aşk: 65)

Poslije svake nesreće i iskustva, *pravilima* koja *nisu zapisana ni u jednoj knjizi već samo utisnuta u mom srcu, dodavao sam* po još jedno novo. (str. 61)

²⁵ Glagol govorenja.

²⁶ ŞAFAK, Elif, Ljubav, s turskog prevela Mirjana Teodosijević, Beograd, 2012. (primjeri 69-71)

Glagoli koji nisu neposredno vezani za kretanje u prostoru

h) i svi ostali glagoli koji nisu neposredno vezani za kretanje u prostoru, npr.

bakmak »gledati (nekoga/nešto)«

salam vermek »pozdraviti, uputiti pozdrav«

danışmak »savjetovati se (s nekim)«

baş vurmak »obratiti se (nekome)«

yardım etmek »pomoći, pomagati (nekome)«

hizmet etmek »služiti (nekoga, nekome)«

hazırlanmak »pripremati se (za nešto)«

ısmarlamak »naručiti (od nekoga)«

Obratit ćemo pažnju i na primjere:

Bamam+a danışmalıyım. »Treba da se posavjetujem s ocem«;

Kim+e baş vurdun? »Kome si se obratio«;

Garson+a iki bira ısmarladım. »Naručio sam od konobara dva piva«. (Čaušević, 1996: 84)

U korpusu naišli smo na nekoliko primjera dativa s navedenim značenjem:

(72) Ne var ki, kış bastırınca yağın kar çatıya birikip dondu. (Nedim Gursel, Son Tramvay – Mendil, 1991:18)

Ali kad je počela zima, snijeg koji je padao zadržavao se na krovu i ondje se smrznuo. (str. 93)

çatıya birikip dondu → *-a birikmek* → *birikmek*, 1. nagomilavati se, akumulirati, skupiti se, skupljati se, 2. zgrnuti se, zgrtati se, prikupiti se, prikupljati se, koncentrisati se²⁷ → usmjerenje prema cilju; glagol *birikmek* nije neposredno vezan za kretanje u prostoru.

(73) Bir akşamüstü çaya buyrun, İstanbul'dan konuşuruz. (Nedim Gursel, Son Tramvay – Mendil, 1991:18)

Izvolite jedno večer *na čaj* da razgovaramo o Istanbulu. (str. 94)

²⁷ Đinđić, M. Yeni Türkçe - Sırpça Sözlük, Ankara, 2014

(74) Küçük kız evinden, sevdiklerinden ayrılmak zorunda kalır, yıllar sonra bir başka pencereden yeni bir kanalın bulanık *suyuna bakardı*. (Nedim Gursel, Son Tramvay – Mendil, 1991:21)

Djevojčica je morala napustiti svoju kuću i sve što joj je bilo drago, i mnogo godina kasnije *gledala je kroz jedan drugi prozor mutnu vodu jednoga drugog kanala*. (str. 96)

(75) Caddenin *kalabalığına*, arada bir geçen atlı *tramvaylarla ölüm karası faytonlara bakıyor*, kasadaki şişman Rus madamın üzerine devrilecekmiş gibi duran karşı kaldırımındaki karanlık, taş yapıların uğultusunu dinliyordu. (Nedim Gursel, Son Tramvay – Mendil, 1991:24)

Gledao je *u gužvu* na ulici, *u tramvaje* sa konjskom zapregom što su samo povremeno prolazili, *u fijakere što prijete smrću*, i slušao je brujanje u mračnim, kamenim građevinama što su se uzdizale u ulici preko puta i izgledale kao da će se srušiti na debelu rusku gospođu za kasom. (str. 98)

(76) Madam Suslova anlattıklarımı dinlerken her zaman yaptığı gibi *bana değil*, pencereden *dışarıya bakıyordu*. Camın dışındaki belirsiz bir *noktaya dikmişti* gözlerini. Derken kar başladı. Birlikte yağan *kara baktık*. (Nedim Gursel, Son Tramvay – Mendil, 1991:25)

Dok je Madam Suslova slušala moju priču, *nije gledala u mene nego u prozor*, kako je uvijek činila. Oči je uperila *u neodređenu tačku* s onu stranu stakla. Uto je počeo padati snijeg. Zajedno smo *gledali u snijeg* koji je padao. (str. 99)

(77) Yollarda dönüp dönüp *gerime bakıyorum*. (Selim İleri, Gelinlik Kız)

Putem bih se okretao i *gledao iza sebe*. (str. 77)

(78) Kız durdu, geri dönüp, şimdi bulunduğumuz yüksek yerden, *aşağıya*, güneşin ışığıyla balık karnı gibi parlayan *sulara* ve bunların üstünü yer yer örten *çınara baktı*:

“Yaylaya varalım da, azıcık oturur dinleniriz, o zaman anlatırım!” dedi. (Sabahatin Ali, Hasan Boğuldu)

Djevojka je stala, okrenula se i sa visokog mjesta na kojem smo se sada nalazili *pogledala je dolje prema vodi* koja se sijala na svjetlosti sunca kao riba i *prema platanu* koji je mjestimično natkrivao vodu. (str. 44)

(79) Hem yiyor, hem *etrafima bakıyordum*. (Sabahatin Ali, Hasan Boğuldu)
Jeo sam i *gledao okolinu*. (str. 45)

Kao zaključak na osnovu navedenih primjera možemo izvesti sljedeće:

Glagol *bakmak* se najčešće susreće uz dopunu u dativu, i označava kretanje ili usmjerenje prema cilju; ali nije neposredno vezan za kretanje u prostoru. Ovdje se možemo prisjetiti “apstraktnog” kretanja kao jednog od osnovnih značenja koje ima dativ. Često su prijevodni ekvivalenti na bosanski jezik konstrukcije s prijedlozima *prema, k(a), nasuprot i sl.*

Konstrukcije s glagolskim imenicama na -mak i -ma

Poseban dio rada posvetit ćemo glagolskim imenicama na *-mak i -ma*. Navedene glagolske imenice s nekim od pobrojanih glagola imaju u rečenici funkciju *adverbijala namjere*, npr.

Seni *sormağ+a* geldi. »Došao je pitati za tebe«;

Ağzını *açmama+ya* çalışmış. »Trudila se da ne otvori usta«.

U ovim slučajevima moguće su i dvije dopune u dativu, od kojih je jedna adverbijal mjesta, a druga adverbijal namjere, npr. *Almanya'ya* almanca *ogrenme+ye* gitmiş. »Otišla je u Njemačku učiti njemački jezik«. (Čaušević, 1996: 84)

Napomena:

Umjesto glagola kojima se eksplicitno ili implicitno izražava kretanje kao namjera ili intencija mogu se u ovim slučajevima upotrijebiti i glagoli koji leksički nose to značenje, npr. *Gitme+ye* niyet ettim. »Naumio sam otići«; Yeni bir roman *yazma+ya* karar mı verdin? »Jesi li to odlučio napisati novi roman?« i sl.

Semantički blisko finalnom značenju dativa jest i značenje namjere ili primoranosti da se pristupi realizaciji neke radnje. Zbog toga se dativ upotrebljava i s *faznim glagolima* (označavaju otpočinjanje), kao i glagolima koji su im bliski po značenju, npr.

iş+e başlamak »otpočeti s poslom«

ağlama+ya başlamak »početi plakati«

kavga +ya tutuşmak »upustiti se u svađu«

pazarlığ+a girişmek »upustiti se u cjenkanje, početi se pogađati oko cijene«

Kitabi *okuma+ya* koyuldum. »Prihvatio sam se čitanja knjige«;

Derslere devam eder misiniz? »Hoćete li nastaviti sa satovima'?'«.

U književnom ili govornom jeziku često možemo uočiti prisustvo glagolskih imenica, pa tako ih često susrećemo i s dativom:

Npr:

(80) Yüzü allak bullak oldu birden. Dudakları *titremeye başladı*. (Nedim Gursel, Son Tramvay – Mendil, 1991:26)

Lice joj se odjednom zajapurilo. Usne su joj *zadrhtale*. (str. 100)

(81) Sonra sonra *zayıflamaya başladı*. (Selim İleri, Gelinlik Kız)

Onda je *počela mršaviti*.

(82) Bu yıl yağışsız hava pek olmadı ya, onları kanal boyunda yürürken görmek, Zoe'nin minik adımlarına *uymaya çalışan* Madam Suslova'nın sabırlı, yorgun hareketlerini izlemek yine de tuhaf bir iyimserliğe yolaçardı içimde. (Nedim Gursel, Son Tramvay – Mendil, 1991:16)

Ove je godine malo bilo vremena bez padavina, pa je u meni stvaralo neki čudni optimizam vidjeti njih kako hodaju duž kanala i pratiti strpljive, umorne pokrete Madam Suslove koje je ona *pokušavala uskladiti* sa sitnim koracima Zoe. (str. 92)

(83) Akşam semaverde demlediği çayı yudumlarcken piyanosunun yanibaşında, ya da sabah masama oturmuş²⁸ birşeyler *yazmaya çabalarken* kış göğünden vuran kül rengi donuk ışıktta Madam Suslova'yı dinlerdim. (Nedim Gursel, Son Tramvay – Mendil, 1991:21)

²⁸ Masama oturmuş - ovdje označava adverb način, dakle, nije finitni glagolski oblik.

Slušao sam Madam Suslovu uvečer kraj njenoga klavira pijući čaj koji je pripremala u samovaru, ili ujutro pri mutnoj pepeljastoj svjetlosti koja je dolazila sa zimskoga neba *dok sam za svojim stolom pokušavao nešto napisati*. (str. 95)

(84) Bir gece tam *yatmaya hazırlanıyodum* ki kapı çalındı. (Nedim Gursel, Son Tramvay – Mendil, 1991:22)

Jedne sam se noći upravo *spremao na počinak* kad mi je neko zakucao na vrata. (str. 96)

(85) Konserden çıkışta annesi kontun piyano dersleri önerisini anlamlı bir gülümsemeyle karşılamış, o ise heyecanını *gizlemeye çabalayarak* pek istekli görünmemişti. (Nedim Gursel, Son Tramvay – Mendil, 1991:24)

Kad su izašli s koncerta, njena je majka sa značajnim osmijehom prihvatila grofov prijedlog o časovima klavira, a ona nije posebno pokazala volju *nastojeći da tako skrije svoje uzbuđenje*. (str. 98)

(86) Bir hafta sonra karlar *erimeye başlarken* öldü. (Nedim Gursel, Son Tramvay – Mendil, 1991:26-27)

Umrla je sedam dana nakon toga kad se snijeg *počeo topiti*. (str. 100)

(87) İffet Hanım'sa böyle şeyleri *düşünmeye, anmaya fırsat bulamazdı* sanırım. (Selim İleri, Gelinlik Kız)

Mislim da gospođa Ifeta *nije nalazila priliku čak ni da misli o takvim stvarima, ni da se sjeća*. (str. 81)

(88) Ben hemen *mühendis olmaya karar veriyordum*. (Selim İleri, Gelinlik Kız)
Ja sam istog časa *odlučio da postanem inženjer*. (str. 83)

(89) daima birkaç adım önde, ben arkasından *yetişmeye çalışarak yola koyulduk*. (Sabahatin Ali, Hasan Boğuldu)

Krenuli smo na put, ona stalno nekoliko koraka ispred mene, a ja za njom *nastojeći da je stignem*. (str. 40)

(90) Farkında bile olmadan *kendine acımaya başladı*. (Elif Şafak, Aşk: 59)

Nesvjesno poče sebe da žali. (str. 55)²⁹

(91) Orada bir müddet kaynaşıyorlar ve çalkalana çalkalana *sağa kıvrılıp*, beyaz taşlar üzerinde sekerek, *yollarına devam ediyorlardı*. (Sabahatin Ali, Hasan Boğuldu)

Tu jedno vrijeme uzavri, a onda se zatalasa udesno i, skačući po bijelim kamenicama, *nastavlja svoj put*. (str. 42)

(92) Sen Petersburg'da başladığı piyano *derslerine* annesinin üstelemesiyle İstanbul'da da *devam ettiğini*, Paris'e gelip durumları iyice bozulduğunda bile piyanoyu bırakmadığını düşledim. (Nedim Gursel, Son Tramvay – Mendil, 1991:20)

Zamišljao sam je kako je na majčino insistiranje u Istanbulu *nastavila sa učenjem klavira* koje je započela u San Petersburgu, kako nije odustala od klavira čak i kad su došli u Pariz i kad im je život postao težak. (str. 95)

Kao zaključak na osnovu navedenih primjera možemo izvesti sljedeće:

Glagolske imenice na –mak i –ma s nekim od glagola koji zahtjevaju dopunu u dativu imaju u rečenici funkciju adverbijala namjere. Takav slučaj imamo u primjerima 80 – 90. Najčešće se susrećemo s glagolom başlamak sa glagolskim imenicama na –ma u dativu u rečenici ima funkcije adverbijala namjere.

Semantički blisko finalnom značenju dativa jest i značenje namjere ili primoranosti da se pristupi realizaciji neke radnje. Zbog toga se dativ upotrebljava i s faznim glagolima (označavaju otpočinjanje). Takav slučaj imamo u primjerima 91 i 92 sa faznim glagolom devam etmek.

I glagol başlamak ubraja se u fazne glagole.

²⁹ ŞAFAK, Elif, Ljubav, s turskog prevela Mirjana Teodosijević, Beograd, 2012. (primjer 90)

Konstrukcije s postpozicijama, pridjevima i imenicama

Osim pobrojanih glagola dopunu u dativu mogu imati i:

- a) *postpozicije*, npr. *kadar* »do«, *dođru* »prema«, *göre* »prema, s obzirom na« i dr.;

Npr:

- (93) Sütbeyaz kanatlarını kanalın bulanık, durgun suyu üzerinde çırparak Pantin Belediye Köprüsünün yeşil boyalı çelik putrellerinden *çatulara*, sıvası dökülmüş eski yapıların çatılarındaki televizyon antenlerinin çevresinde dönerek *ağaçlara*, kanal boyunca tomurcuklanıp sürgün veren ağaçların dallarından *pencereme dođru* bir gidip bir geliyor martılar ilkyaz güneşinde lekesiz, sütbeyaz. (Nedim Gursel, Son Tramvay – Mendil, 1991:15)

Galebovi mliječnobijeli na suncu ranoga proljeća lete sa čelične, zeleno obojene ograde na mostu u općini Pantin *na krovove* mašuci zanosno bijelim krilima iznad mutne, mirne vode u kanalu, pa okrećući se oko televizijskih antena na terasama starih građevina sa kojih je otpao malter, odlete *na stabla*, onda polete sa napupalih, podmlađenih grana stabala duž kanala i čas dolaze *do moga prozora*, čas se udaljavaju od njega. (str. 91)

- (94) Seine kıyısındaki iskelelerden, *okyanus rüzgarına açık*³⁰ dev vinçleriyle uğuldayan büyük limanlardan kalkıp ırmak boyunca çamurlu suyun üzerinden kayıp giderek, Paris’i, Paris’in geniş bulvarlarıyla uzun, dar sokaklarını bir uçtan bir uca katederek, eski taş köprülerin altından süzülüp *geçerek buraya, kanala bakan pencerenin önüne dek geliyor* penişler. (Nedim Gursel, Son Tramvay – Mendil, 1991:15)

Brodice što kreću sa skela na obali Sene ili iz velikih luka u kojima bruje njihove ogromne dizalice prepuštene vjetrovima sa okeana, ploveći po mutnoj vodi rijeke kroz Pariz, ostavljajući za sobom široke bulevare grada i dugačke, uske ulice i promičući ispod starih kamenih mostova, stižu ovamo *do pred moje prozore što gledaju na kanal*. (str. 91)

- (95) Fabrikaların kırık pencelerinden *iskeleye dođru* saldırıyor güvercinler. (Nedim Gursel, Son Tramvay – Mendil, 1991:16)

³⁰ Pridjev *açık* ima svoju valencijsku koja mu omogućava dopunu u dativu.

Sa polomljenih prozora na vjetrenjačama u jatu dolijeću golubovi *prema skeli*. (str. 91)

(96) Yoğurtçu tarafından sandallar çıkıyor; Kurbağalidere'nin *ağzına gelince* ya *Kalamiş kıyılarına uzanırlar* ya da Şifa'dan *Moda'ya kadar* gezinirlerdi. (Selim İleri, Gelinlik Kız)

Čamci bi prolazili do Jourtčua, *a kad dođu do Kurbaliderea*,³¹ onda bi ili nastavljali *dalje prema obali Kalamiša*³², ili bi provili od Šife *do Mode*³³. (str. 77)

(97) *Vücudunun yorgunluğuna karşın*, akli dinçti. İhtiyarlığından yerinden kalkmıyor, sabahtan *akşama kadar* bir köşe koltuğunda dua ediyordu. (Selim İleri, Gelinlik Kız)

Imala je bistar um, *za razliku od umornog tijela*. Od starosti se nije mogla pomaknuti s mjesta, od jutra *do večeri* bi učila dove u fotelji u uglu. (str. 78)

NAPOMENA:

yorgunluğuna karşın → -a karşın, karşın – prijedlog (u funkciji postpozicije), premda; uprkos, unatoč.³⁴ → ima dopunu u dativu.

NAPOMENA:

akşama kadar → -a kadar → Postpozicija kadar ima dopunu u dativu; akşama – dativ imenice s nocijom vremena istodobno je i adverbijalna riječ kojom se izriče trajanje neke radnje ili vremenska granica do koje ona seže; dakle, dativ imenice se može koristiti i bez postpozicije kadar. Na isti slučaj nailazimo u primjeru (117) - *öğleye kadar*.

(98) Nuhbe Hanım, odasının penceresini *ardına kadar* açmış, dinliyordu. (Selim İleri, Gelinlik Kız)

Gospođa Nuhba je *širom otvarala prozor* u svojoj sobi i slušala. (str. 84)

³¹ Jourtču i Kurbalidere – nazivi mjesta, naselja u azijskom dijelu Istanbula na morskoj obali. (Prim. prev.) Filan, K. *Antologija turske priče*, Sarajevo, 2005., 77 str.

³² Kalamiş – poznato izletišta na obali mora; nekad je bilo u blizini Istanbula, danas je postalo dio grada. (Prim. prev.) Filan, K. *Antologija turske priče*, Sarajevo, 2005., 77 str.

³³ Moda – kvart u azijskom dijelu Istanbula. (Prim. prev.) Filan, K. *Antologija turske priče*, Sarajevo, 2005., 77 str.

³⁴ Đinđić, M. *Yeni Türkçe - Sırpça Sözlük*, Ankara, 2014

(99) Yerini aşağı yukarı bildiğim *obaya*, uğradığım köylerde sora sora, *öğleye kadar varacağı*mi umuyordum. (Sabahatin Ali, Hasan Boğuldu)

Nadao sam se da ću, pitajući za put u selima na koja budem nailazio, *do podneva stići u obu*³⁵ za koju sam otprilike znao gdje se nalazi. (str. 39)

(100) Arkamdan yükselen güneş, gölgemi araba izlerinin kıvrımları *üzerine serip uzaklara kadar* götürüyor; deniz tarafından *yüziime doğru* esen hafif, fakat serin bir bahar rüzgârı, kasabadan uzaklaştığımı hatırlatıyordu. (Sabahatin Ali, Hasan Boğuldu)

Sunce koje mi se podizalo iza leđa prostiralo je moju sjenku po krivuljama od kola i *odnosilo je podalje ispred mene*; lagani ali svježi proljetni vjetar što je s mora puhao *prema meni* podsjećao me da sam se udaljio od kasabe. (str. 39)

(101) “Hiç *oraya varmadım*³⁶ ama *bildiğime göre*, Beyobası’ni geçtikten sonra Kızılkeçili Deresi boyunca *dağa vuracaksın*; patlakların *yanına gelince* soldaki bayıra tırmanıp yaylada bir kurşun atımı gideceksin!” dedi. (Sabahatin Ali, Hasan Boğuldu)

“*Nikada nisam tamo bio*, ali *koliko znam*, kad prođeš Bejobu, penjat ćeš se na planinu duž potoka Kızılkeçeli, kad dođeš do procjepa, penjat ćeš se uz lijevu padinu, a onda ćeš jedan puškomet ići preko visoravni.” (str. 40)

(102) “Ben sana dedim Hasan, bu dağlar *sana göre değil!* (Sabahatin Ali, Hasan Boğuldu)

Rekla sam ja tebi Hasane, *nisu ove planine za tebe*. (str. 52)

(103) Tüm *şaşkınlığına rağmen* nezaketi elden bırakmamaya gayret ederek. (Elif Şafak, Aşk: 56)

Trudeći se da, *uprkos svojoj zbunjenosti*, oстане ljubazan. (str. 53)³⁷

³⁵ Nomadsko (juručko) selo na planini. (Prim. prev.)

³⁶ Označava kretanje ili usmjerenje prema cilju.

³⁷ ŞAFAK, Elif, Ljubav, s turskog prevela Mirjana Teodosijević, Beograd, 2012. (primjeri 103-105)

(104) David Ella'ya cepten mesaj yollayıp acil bir durum çıktığını, eve gelemeyeceğini iletmişti. Bu acil durumun *ne olduğuna dair* hiçbir açıklama yoktu. (Elif Şafak, Aşk: 58)
David je Eli poslao poruku preko mobilnog telefona da mu je iskrslo nešto hitno i da neće moći da dođe kući. Nije bilo nikakvog objašnjenja *o kakvoj je hitnoj situaciji riječ*. (str. 55)

(105) Oraya sırtüstü uzanıp, günboyu olanları bir bir düşündüm, tarttım. Acaba *şahitlik etmeme karşın*, aceleden yahut gafletimden dolayı kıymetini bilemediğim, idrak etmekte geciktiğim ilahi bir işarete denk gelmiş miydim? (Elif Şafak, Aşk: 61)

Tu se pružih na leđa i razmišljah i odmjeravah sve što se dešavalo tokom dana. Pitao sam se da li sam se možda sreo s nekim božanskim znakom čiju vrijednost nisam mogao da znam i koji sam zakasnio da shvatim zbog hitnje i nesmotrenosti? (str. 58)

b) *neki pridjevi*, npr. *işine bağlı* adam »čovjek vezan za svoj posao«, *aslına uygun* bir suret »kopija vjerna originalu«, *buna paralel* »paralelno s tim«, *kocasına layık* bir hanım »gospođa dostojna svoga muža« i dr.

Npr:

(106) Seine kıyısındaki iskelelerden, *okyanus rüzgarına açık* dev vinçleriyle uğuldayan büyük limanlardan kalkıp ırmak boyunca çamurlu suyun üzerinden kayıp giderek, Paris'i, Paris'in geniş bulvarlarıyla uzun, dar sokaklarını bir uçtan bir uca katederek, eski taş köprülerin altından süzülüp *geçerek buraya, kanala bakan pencerenin önüne dek geliyor* penişler. (Nedim Gursel, Son Tramvay – Mendil, 1991:15)

Brodice što kreću sa skela na obali Sene ili iz velikih luka u kojima bruje njihove ogromne dizalice prepuštene vjetrovima sa okeana, ploveći po mutnoj vodi rijeke kroz Pariz, ostavljajući za sobom široke bulevare grada i dugačke, uske ulice i promičući ispod starih kamenih mostova, stižu ovamo *do pred moje prozore što gledaju na kanal*. (str. 91)

(107) Her ne kadar ayak direyip inkâr etse de, her ne kadar aleyhinde ileri geri laflar etse de, tâ derinlerde bir yerde nicedir *aşka muhtaç, aşka hasretti*. (Elif Şafak, Aşk: 59)

Koliko god da se odupire i poriče i o ljubavi nepromišljeno govori, *negdje duboko u sebi oдавno čezne za njom*. (str. 57)³⁸

(108) *neke imenice*, npr. *paraya ihtiyaç* »potreba za novcem«; *Gitmene lüzum* var mi? »Ima li potrebe da ideš?«; *devlet şirketlerine rekabet* »konkurencija državnim poduzećima« i dr. Npr:

(109) Bizi yakınlaştıran, komşuluk ilişkimizi kısa zamanda *dostluğa*, giderek *kader birliğine dönüştüren*³⁹ *kışın amansızlığıydı bir bakıma*. (Nedim Gursel, Son Tramvay – Mendil, 1991:19)

U određenom smislu nemilosrdnost zime bilo je to što je nas dvoje zbližilo, što je naše susjedske odnose ubrzo pretvorilo u prijateljske, a vremenom i u dijeljenje sudbine. (str. 94)

(110) Sonra piyano *derslerine başlayış*, gizli buluşmalar, ilk itiraf, ilk öpüş, günbatımında gezintiler ve vaatler vaatler... (Nedim Gursel, Son Tramvay – Mendil, 1991:24)

Onda su *poçeli časovi klavira*, tajni sastanci, prvo priznanje, prvi poljubac, šetnje u predvečerja i obećanja, obećanja... (str. 98-99)

(111) Bu yağmurlar ergenlik yıllarımın ve şimdinin *yağmurlarına yabancıdır*. (Selim İleri, Gelinlik Kız)

Te su kişe bile sasvim drugačije od onih koje sam doživio u mladosti, a i od ovih sada. (str. 77)

(112) *Kasnağa geçmiş işler* biter bitmez, İffet Hanım *satmaya götürürdü*. (Selim İleri, Gelinlik Kız)

Čim završi ručni *rad na đerđefu*, gospođa Ifeta je *odlazila da ga proda*. (str. 81)

³⁸ ŠAFAK, Elif, Ljubav, s turskog prevela Mirjana Teodosijević, Beograd., 2012.

³⁹ Označava kretanje ili usmjerenje prema cilju.

NAPOMENA: *kasnağa geçmiş işler* → *-a geçmek* → imenska sintagma geçmiş işler ima dopunu u dativu; od čega je *geçmiş* atribut za imenicu *işler*, a imenica *kasnak* u dativu (*kasnağa*) indirektni objekat za glagol *geçmek*

Satmaya götürürdü → *-ma-ya götürmek* → Ovdje ćemo se vratiti i na značenje glagolskih imenica na *-mak* i *-ma* kada se nađu s nekim od glagola koji zahtjevaju dopunu u dativu; tada u rečenici imaju funkciju adverbijala namjere, u ovom slučaju glagol *götürmek* sa glagolskim imenicama na *-ma* u dativu u rečenici ima funkcije adverbijala namjere.

(113) Bu anda onu, etrafını saran tabiattan *ayırmaya imkân yoktu*. (Sabahatin Ali, Hasan Boğuldu)

U tom trenutku nju je *bilo nemoguće odvojiti* od prirode što ju je okruživala. (str. 55)

Napomena:

Tu spadaju i posuđenice *dair* »o«, *ait* »k. pripada«, *rağmen* »usprkos« i dr., koje se ponašaju kao postpozicije.

Konstrukcije s frazeološkim glagolima

U nastavku ovog rada pažnju ću posvetiti zasigurno najzanimljivim primjerima ove teme. Naime, u korpusu sam naišla na nekoliko primjera dativa sa pridjevom ili imenicom i složenim glagolom, odnosno frazeološkim glagolom. Što se tiče korpusa, takvi primjeri najčešći su u romanu *Aşk*, spisateljice Elif Şafak.

Ustaljeni frazeologizmi su glagolske sintagme stabilnog oblika koje mogu biti idiomatizovane ili poluidiomatizovane. Npr. *biti u redu* ne znači »stajati u redu«. Zato je ovo frazeologizam. Npr. *dići ruke od svega* ne znači »podići ruke«; zato je ovo frazeologizam. Takvi se frazeologizmi u tom stabilnom obliku koriste u rečenici kao jedan njen element.⁴⁰

(114) Birden *fazla ileriye gittiğini* farkedip sustu. (Nedim Gursel, *Son Tramvay – Mendil*, 1991:25)

Odjednom je primjetila da je *otišla predaleko*, pa je ušutjela. (str. 99)

Ileriye gitmek dobar je primjer frazeološkog izraza. Ovaj se primjer može uvrstiti u ustaljene frazeologizme po prethodno napisanom opisu.

(115) O günden sonra Hasan'ın yüzü gülmemiş, *renge yerine gelmemiş*. (Sabahatin Ali, Hasan Boğuldu)

Od tog dana Hasan se više nije smijao, *u lice mu se boja više nije vratila*. (str. 49)

(116) "*Hayatıma renk gelirdi*, orası kesin!" (Elif Şafak, *Aşk*: 59)
Život bi mi postao veseliji, to je sigurno.“ (str. 56)⁴¹

Frazeologizam “renk gelmek” susrećemo u primjerima (116) i (117).

(117) *Aklına* nedense deri pantolonlu, motosikletçi ceketli, uzun boylu, kara saçlı, kara bakışlı, gizemli bir adam *geldi*. (Elif Şafak, *Aşk*: 59)

⁴⁰ Bilješke sa predavanja iz predmeta *Tvorba riječi*, prof. Kerime Filan.

⁴¹ ŞAFAK, Elif, *Ljubav*, s turskog prevela Mirjana Teodosijević, Beograd, 2012. (primjeri 116- 118, 122-125)

Nekako joj je *na pamet pao* jedan tajanstveni čovjek u kožnim pantalonama i motociklističkoj jakni, visok, crne kose, mračnog pogleda. (str. 57)

Ovdje u prijevodu primjećujemo kako se spisateljica koristi svakodnevnim govorom “pasti na pamet”, što je zasigurno još jedno bogatstvo susreta svakodnevnog i jednostavnog govora u primjerima.

(118) Oraya sırtüstü uzanıp, günboyu olanları bir bir düşündüm, tarttım. Acaba şahitlik etmeme karşın, aceleden yahut gafletimden dolayı kıymetini bilemediğim, idrak etmekte geciktiğim ilahi bir *işarete denk gelmiş miydim?* (Elif Şafak, *Aşk*: 61)

Tu se pružih na leđa i razmišljah i odmjeravah sve što se dešavalo tokom dana. Pitao sam se da li sam se možda *sreo s nekim božanskim* znakom čiju vrijednost nisam mogao da znam i koji sam zakasnio da shvatim zbog hitnje i nesmotrenosti? (str. 58)

(119) Özür *dilememe fırsat vermeden* kapıyı *yüzüme kapattı*. Bir daha da görüşemedik. (Nedim Gursel, *Son Tramvay – Mendil*, 1991:26)

Vrata mi je *zatvorila u lice ne dajući mi priliku da se izvinim*. I više se nismo vidjeli. (str. 100)
Ovaj primjer “kapıyı yüzüme kapattı” odličan je primjer dativa za naše frazeološke izraze kao što su “zatvoriti nekome vrata pred nosom (ili u lice)”, “sasuti nekome sve u lice”.

(120) Buradaki üç kârgir konakları, zenginlik çağlarını kapadıklarından *kiraya verilmişti*. (Selim İleri, *Gelinlik Kız*)

Trokratne kuće zidane od kamena ili cigle koje se nalaze ondje *izdavale su se pod kiriju* pošto su prestale biti simbolom bogatstva. (str. 79)

(121) Oysa İncila Abla'nın suzenîleri, sarmaları, hesapişleri *huzur verirdi içimize*. (Selim İleri, *Gelinlik Kız*)

Ali Indžilin ručni rad, onaj brojem, narodnim vezom ili vezom u sarmice *kod mene je stvarao osjećaj smirenosti*. (str. 81)

Huzur vermek je poluidiomatizovani frazeologizam.

(122) Ne var ki *insanlara tuhaf geldiğini* bilirim. (Elif Şafak, Aşk: 61)
Ipak, znam da *drugima to izgleda čudno*. (str. 58)

(123) "Bak evlat! *Armut dibine, düşer*. Her çocuk *ebeveynine çeker*, anladın mı? Sen de öylesin" dedi babam. (Elif Şafak, Aşk: 62)
„Čuj dijete“ *Iver ne pada daleko od klade*. Svako dijete *liči na svoje roditelje*, jesi li razumio? Takav si i ti“, reče otac. (str. 59)

(124) Her inançtan, her meşrepten insan tanıdım. Kimseyi *kimseye üstün tutmadım*. (Elif Şafak, Aşk: 65)
Upoznao sam ljude svake vjere i svake ćudi. *Nikoga nisam uzdizao*. (str. 61)

(125) *Bunlara bir ad verdim: GÖNLÜ GENİŞ VE RUHU GEZGİN SUFİ MEŞREPLİLERİN KIRK KURALI*. (Elif Şafak, Aşk: 65)
Nazvao sam ih: ČETRDESET PRAVILA LUTAJUĆIH DERVIŠA ŠIROKOG SRCA I DUŠE. (str. 61)

Dativ zakletve

Također, u ovom zanimljivijem dijelu rada spomenut ćemo i DATIV ZAKLETVE.

Dativ zakletve kao jedan od zanimljivih dijelova ove teme ubraja se u tzv. pragmatički dativ. Sasvim je posebna vrsta u govornim činovima zaklinjanja. Za dativ zaklinjanja bi se, čini se, u osnovi također mogao pretpostaviti dativ pogođenog posjednika, i to sa dva razloga: prvo „objekti“ zaklinjanja tipično su ljudi, stvari i uopće pojave koje se mogu dovesti u posjedovnu vezu sa „subjektom“ zaklinjanja, i drugo, s dativom zakletve kao svojevrsni pojačivač u bosanskome jeziku često stoji prisvojna zamjenica. Ipak, izraz zaklinjanja oformio se kao posebni govorni čin koji se u cjelosti naknadno dodaje rečenici i ima istaknutu pragmatičku funkciju – funkciju verificiranja rečeničnog sadržaja, a u njemu su se analoški počeli upotrebljavati „objekti“ zaklinjanja koji više ne stoje u posjedovnoj vezi sa „subjektom“ zaklinjanja. Zbog svega toga dativ zakletve zaslužuje posebno mjesto. (Palić, 2010: 288)

Iako se dativ zakletve može pojavljivati sa različitim „subjektima“ i „objektima“ zaklinjanja, u bosanskom jeziku, a naročito u govornom, najčešće ga uočavamo u sljedećim primjerima:

Majke *mi*, Boga *mi*, Allaha *mi* itd.

U turskom jeziku dativ zaklinjanja susreće se kod izraza *Allahaşkina* (Allah aşk-ı-n-a), a njegov prijevodni ekvivalent na bosanski jezik najčešće glasi *Za ime Boga*.

Što se tiče korpusa, naišli smo na samo jedan primjer koji je važno i objasniti.

(126) Neden, neden öldünüz allahaşkina ilkyaz gelmeden? Yoksa o karlı gecede odamda unuttuğunuz mendil yüzünden mi? (Nedim Gursel, *Son Tramvay – Mendil*, 1991:17)

Zašto, pitam vas, zašto ste umrli prije nego je došlo proljeće? Da nije možda zbog Maramice koju ste one snježne noći zaboravili u mojoj sobi. (str. 93)

Što se tiče izraza *Allahaşkina*, ono sa sobom nosi navedeno leksičko značenje. Ali u upotrebi jezika, ima veoma širok spektar značenja. Toliko, da neki govornici uopće nisu svjesni prisustva Božijeg imena u navedenom izrazu. Tako smo i prilikom analiziranja korpusa primijetili da je navedeni izraz preveden onako kako ga je prevoditeljica pročitala u rečenici, odnosno u cijeloj priči. Međutim, kako je ovo pitanje stilistike, i još više pragmalingvistike nego sintakse i semantike što je tema ovoga rada, nije se potrebno detaljnije zadržavati na dativu zakletve.

Ostale upotrebe dativa

Dativom se izražava i logički subjekt faktitivno-kauzativnih glagola, npr. *Dilekçeyi avukat+a yazdıracağım*. »Dat ću odvjetniku da napiše molbu«. (Čaušević, 1996: 85)

Napomena:

Osim uz ove glagole logički se subjekt u turskom jeziku *ne može* izražavati dativom. Stoga obratite pažnju na prevođenje h. primjera u kojima dativ ima istu funkciju: *Bolesniku* je loše = *Bolesnik* je loše: *Hasta kötüdür*; *Meni* se spava: *Uyku+m geldi*. (dosl. »Došao je moj san «); *Plaçe mi se* = Došlo mi je da plačem: *Ağlıyacağım geldi*.

Dativom se, u njegovoj slobodnoj sintaktičkoj funkciji, izražava cijena, te se prevodi prijedlogom »za«, npr. (Čaušević, 1996: 85)

Evini yirmi bin mark+a satmış. »Prodao je kuću za 20000 maraka«;

Bir ekmek parası+n+a çalışmam. »Neću raditi za cijenu jednog kruha«;

Kızımı dünya+ya vermem. »Ne dam kćerku za (cijeli) svijet

kaç »koliko?«, *kaç+a* »pošto?«;

Arabayı kaç+a aldınız? »Pošto se kupili kola?«;

Üzümün kilosu kaç+a? – *Elli liraya*. »Pošto je kilogram grožđa? -Pedeset lira«;

Pazartesi gunleri fiyatlar yarı yarıya. »Ponedjeljkom su cijele upola«.

Zanimljivi su sljedeći primjeri: *yarı yarıya* »upola«, *yok pahasına* »u bescijenje, bagatelno«, *ateş pahasına* »za paprenu cijenu«, *bir posta pulu baş+ı+na* »za jednu poštansku marku« i dr. Ovi izrazi mogu imati funkciju atributa, npr. *ateş pahasına* akşam yemeği »večera za paprenu cijenu« i adverbna, npr. *pahalıya yaşamak* »živjeti s visokim cijenama, u skupoći«.

Dativu cijene blizak je dativ ekvivalencije kojim se izražava poređenje dviju radnji, od kojih se daje prednost jednoj nad drugom. Stoga ga prevodimo h. komparativnom rečenicom »umjesto da«, npr. *Tembel oturacağına çalış!* »Radi umjesto da ljenčariš!«. (Čaušević, 1996: 86)

Dativ imenice s nocijom vremena istodobno je i adverbijalna riječ kojom se izriče trajanje neke radnje ili vremenska granica do koje ona seže, npr.

akşam+a »do večeri, uvečer«; *Yarın akşama görüşürüz*. »Vidjet ćemo se sutra uvečer«; *sene+ye* »na jednu godinu; dogodine«; *Hafta+ya size uğrarız*. »Navratit ćemo vam idućeg tjedna«.

Ove imenice, proširene sufiksom *-lik* npr. *gün+luk* »period od jednog dana«, *ay+lık* »period od jednog mjeseca«, također dolaze u dativu, npr. bir *günlüğü+ne* »na jedan dan«; Iki *yıllığı+na* Fransa'ya gideceğim. »İci cu u Francusku na dvije godine«. (Čaušević, 1996: 86)

Napomena:

Osim dativnog nastavka na njih se dodaje i posvojni suf. za 3. lice, koji ima deiktičku funkciju.

Da bi se naznačile vremenske i prostorne granice u kojima se vrši neka radnja, odnosno njena početna i završna točka, dativ se (nerijetko s postpozicijom *kadar* »do«) upotrebljava s ablativom, npr. *Evimden evine kadar koştum.* »Trčao sam od svoje do tvoje kuće«; *günden güne* »iz dana u dan«; *salı gününden cuma gününe kadar* »od utorka do petka«.

Ablativom i dativom redupliciranog pridjeva stvaraju se adverbijalne riječi intenziviranog značenja, npr. *doğrudan doğruya* »izravno, neposredno, bez okolišenja«; *inceden inceye* tetkik etmek »ispitivati krajnje pažljivo, do u najsitnije detalje«; *uzaktan uzağa* »izdaleka«; *derinden derine* »duboko, sasvim duboko«; *gizliden gizliye* »tajno, konspirativno«; *iyiden iyiye* »dobro, valjano, kako treba«. Upamtite izraz *birdenbire* »odjedanput, iznenada«. (Čaušević, 1996: 86)

Zaključak

Cilj ovog rada je prikazati sintaksu i semantiku dativa u turskom jeziku, kao i njegove prijevodne ekvivalente u bosanskom jeziku. Pristup ovoj temi zasniva se na činjenici da je dativ padež kretanja ili usmjerenja prema nekom cilju i da se veoma često koristi, kako u govornom, tako i u književnoumjetničkom tekstu.

Prilikom analiziranja i komentarisanja dativa u turskom jeziku koristili smo sljedeće gramatike: Lewis, Geoffrey, Turkish Grammar, Korkmaz, Zeynep, Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi), Göksel, Aslı, Kerslake, Celia, Turkish: A comprehensive grammar, Hengirmen, Mehmet, Türkçe Temel Dilbilgisi i Čaušević, Ekrem, Gramatika suvremenoga turskog jezika. Tom prilikom došli smo do zaključka da sve one manje-više na isti način klasificiraju dativ i daju mu jednaku pažnju. Za usporedbu turskog dativa s bosanskim, koristili smo knjigu Dativ u bosanskome jeziku, autora Ismaila Palića, kao i Gramatiku bosanskoga jezika (Jahić, Halilović, Palić).

Prilikom klasifikacije dativa u turskom jeziku koristili smo podjelu koju E. Čaušević daje u svojoj Gramatici suvremenog turskog jezika.

Ukratko ćemo se podsjetiti osnovnih značenja koje dativ dobija uz određene glagole, a koje smo u radu podijelili kao podnaslove. Osnovno i najčešće značenje dativa je *značenje kretanja ili usmjerenja prema cilju, doseganja ili doticanja tog cilja, odnosno usmjerenja ka cilju kao mjestu fizičkog ili misaonog djelovanja*. Napomenut ćemo da su primjeri za ovu skupinu najzastupljeniji u korpusu. Dativ se koristi i uz *glagole namjene, slanja, davanja, upućivanja, otpremanja, kao i uz glagole govorenja ili saopćavanja*, čija dopuna u dativu ima funkciju indirektnog objekta u rečenici. Također, dativ sa određenim glagolima može označavati i *uvjerenosti u nešto, davanja prednosti nečemu i, općenito, odnos prema nekom ili nečemu, emocije prema nekome ili nečemu, primoranost subjekta na nešto ili njegovo prepuštanje nečemu, stjecanje ili promjenu nekog svojstva*. Također, dativ često susrećemo i uz glagole koji označavaju kretanje ali nisu neposredno vezani za kretanje u prostoru.

Poseban dio rada posvetili smo glagolskim imenicama na -mak i -ma u dativu kada su one dopuna faznim glagolima i kada se pojavljuju u frazeološkim izrazima.

Osim pobrojanih značenja kada se dativ koristi uz glagole, dopunu u dativu mogu imati i postpozicije, pridjevi i imenice.

U završnom dijelu rada kratko smo spomenuli i dativ zakletve iz aspekta bosanskoga jezika čija upotreba zasigurno i jeste zastupljenija u bosanskome jeziku.

Prema zapažanju, dativ se najčešće koristi uz glagole kretanja ili usmjerenja prema cilju, glagole koji označavaju namjenu, glagole govorenja, slanja, upućivanja, kao i glagole govorenja ili saopćavanja. Također, dativ nešto češće možemo susresti i s glagolskim imenicama na -mak i -ma, kada navedene glagolske imenice sa nekim od glagola imaju u rečenici funkciju adverbijala namjere. Ostala upotreba dativa je, u usporedbi sa navedenim značenjima znatno manja.

Sintaksički opis dativa, ako ga tako možemo nazvati, se većinom svodi na konstataciju da se ovaj padež pojavljuje u službi indirektnog objekta, te se nabrajaju glagoli uz koje on u takvoj svojoj službi stoji, a samo se ponegdje još spominje i njegova adverbijalno-odredbena služba.

Kada pogledamo gramatike turskog jezika (na turskom, hrvatskom, engleskom) stičemo dojam da se dativu u turskom jeziku posvećuje malo pažnje. Takve su i gramatike ostalih jezika, pa tako i bosanskoga. Vrlo malo pažnje je posvećeno proučavanju padeža općenito. Suprotno tome, prisustvo dativa u svim tekstovima na turskom jeziku koji su nama do sada bili dostupni pokazali su njegovu čestu zastupljenost. Iz tog razloga smo se u ovom MA radu znatno više posvetili samom proučavanju dativa.

Literatura

1. BADURINA, Lada, „*Padeži i komunikacija*“, Sintaksa padeža: zbornik radova znanstvenoga skupa s međunarodnim sudjelovanjem Drugi hrvatski sintaktički dani, Osijek 13. – 15. studenog 2008., uredile Matea Birtić i Dunja Brozović Rončević, str. 1 – 14, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Osijek, 2010.
2. BIJELIĆ, Zdravka, *Sintaksa dativa u hrvatskom jeziku*, Diplomski rad, University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci, Rijeka, 2015.
3. ČAUŠEVIĆ, Ekrem, *Gramatika suvremenoga turskog jezika*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1996.
4. ČAUŠEVIĆ, Ekrem, *Ustroj, sintaksa i semantika infinitivnih glagolskih oblika u turskom jeziku*, Ibis grafika d.o.o., Zagreb, 2018.
5. ĐINĐIĆ, Marija, *Yeni Türkçe-Sırpça sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.
6. FILAN, Kerima, *Antologija turske priče*, izabrala, priredila i prevela Kerima Filan, Sarajevo: „Šahinpašić“, 192 str., 2005.
7. GIS Ivana, „*Dativ i lokativ u suvremenim gramatikama*“, pregledni rad Hrvatistika: studentski jezikoslovni časopis, god. 5, br. 5, str. 47 – 55, Filozofski fakultet Osijek, 2011.
8. GÖKSEL, Asli, Kerslake, Celia, *Turkish: A comprehensive grammar*, Routledge, London and New York, 2005. (https://www.academia.edu/35689780/Turkish_Grammar-1.pdf)
9. GÜRSEL, Nedim, *Son Tramvay*, Istanbul, Can, 1991.
10. JAHIĆ, Dževad et al., *Gramatika bosanskog jezika*, Dom štampe, Zenica, 2000.
11. KORKMAZ, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, 3. baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2009. (https://www.academia.edu/32533839/T%C3%9CRK%C4%B0YE_T%C3%9CRK%C3%87ES%C4%B0_GRAMER%C4%B0_%C5%9EEK%C4%B0L_B%C4%B0LG%C4%B0S%C4%B0_ZEYNEP_KORKMAZ)
12. KUNA Branko, MIKIĆ Ana, „*Posvojni dativ*“, Sintaksa padeža : zbornik radova znanstvenoga skupa s međunarodnim sudjelovanjem Drugi hrvatski sintaktički dani, 13. – 15. studenog 2008., uredile Matea Birtić i Dunja Brozović Rončević, str. 147 – 162, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Osijek, 2010.

13. LEWIS, Geoffrey, *Turkish grammar (second edition)*, Oxford University Press, New York, 2000. (file:///C:/Users/Mediha/Downloads/epdf.pub_turkish-grammar.pdf)
14. MATOVAC, Darko; TANACKOVIĆ FELETAR, Goran, *SEMANTIČKA ULOGA EFEKTORA KAO DETERMINATORA DATIVNIH DOPUNA U NERAŠČLANJENIM JEDNOSTAVNIM REČENICAMA*, Filozofski fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera L. Jägera 9, Osijek
15. PALIĆ Ismail, *Dativ u bosanskome jeziku*, Naučna biblioteka „Slovo“, Sarajevo, 2010
16. PRANJKOVIĆ Ivo, „*Od alativnog do pragmatičkog dativa*“, Prikazi Fluminensia, god. 23, br. 1, str. 189 – 200, Rijeka, 2011.
17. ŞAFAK, Elif, *Aşk*, na turski preveo Kadir Yiğit Us, Türkiye, 419 str., 2014.
18. ŠAFAK, Elif, *Ljubav*, s turskog prevela Mirjana Teodosijević, Beograd, 459str., 2012.

Internet izvori:

Academia.edu (<https://www.academia.edu/>)

Edebiyat Sultanı (<https://edebiyatsultani.com/hasan-boguldu-sabahattin-ali/>)

Edebiyat Sahnesi (<https://www.edebiyatsahnesi.com/gelinlik-kiz-selim-ileri/>)

Hrvatska enciklopedija (<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=19878>)

Kubbealtı Lugati, Kubbealtı Akademisi (<http://lugatim.com/>)

Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları (<https://sozluk.gov.tr/>)